

De ‘pershoeren’ van Dolle Mina

De relatie tussen de feministische actiegroep ‘Dolle Mina’ en de Nederlandse nieuwsmedia, 1970-1974

Bachelorscriptie
Radboud Universiteit

Naam:	Emma Ruiter
S-nummer:	S1023955
Opleiding:	Geschiedenis
Datum:	15 juni 2021
Aantal woorden:	9868
Eerste begeleider:	S. Muurling

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Bronmateriaal en methodiek	9
Theoretisch kader	12
I. De ‘lange’ jaren zeventig.....	14
1.1 De positie van de vrouw in Nederland	14
1.2 Dolle Mina als socialistische actiegroep	16
1.3 Het ‘speelveld’ van Dolle Mina	17
II. De ‘dubbele seksuele moraal’	19
2.1 Maatschappelijke achtergrond.....	19
2.2 Mediabeeldvorming en persstrategie.....	20
III. Baas in eigen buik.....	24
3.1 Maatschappelijke achtergrond.....	24
3.2 Mediabeeldvorming en persstrategie.....	24
IV. Werkende Wijven.....	29
4.1 Maatschappelijke achtergrond.....	29
4.2 Mediabeeldvorming en persstrategie.....	30
V. Conclusie	33
Bibliografie.....	35
Primair bronmateriaal.....	35
Archiefmateriaal	35
Krantenartikelen	35
Secundair bronmateriaal	44

Inleiding

Op vrijdag 23 januari 1970 trekken ruim twintig vastberaden Dolle Mina's door de Amsterdamse binnenstad om, zo vertellen zij de pers later, 'de rollen eens flink om te draaien.'² De voorbijgaande mannen weten niet wat ze overkomen: op klaarlichte dag worden zij nagefloten, 'getreiterd' en 'hinderlijk betast' door de jonge feministes van de kersverse actiegroep. 'Dolle Mina' was nog geen maand eerder opgericht door een handvol Amsterdamse leden van de Socialistische Jeugd (SJ) die waren verontwaardigd door de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen.³ Deze 'Mina's van het eerste uur', waaronder studentes Selma Leydesdorff en Rita Hendriks (zie afbeelding 1, resp. met witte hoed en vlecht op de voorgrond), hadden één duidelijke missie: de discriminatie van de vrouw op de publieke agenda zetten.⁴ Ook de nafluitactie van januari 1970 is omwille deze redenen uitgevoerd. 'Vrouwen hebben al hun hele leven een soort avondklok' vertellen Dolle Mina's Nora Rozenbroek (25) en Irene Braakman (23) in *De Telegraaf* het opvolgende weekend. 'Waarom mag een man aan het fluiten gaan als hij op straat een lekker stuk voorbij ziet komen? Waarom mag een vrouw dat niet?' vragen de Mina's verontwaardigd.⁵

Één dag later, op zaterdag 24 januari, kijken er ruim vier miljoen Nederlanders naar deze eerste publieke optredens van de feministes tijdens het populaire actualiteitenprogramma Brandpunt. De belangstelling blijkt groot. De eerste reeks Dolle Mina-acties — zeven 'knalacties' binnen twee dagen — zorgde voor een heus domino-effect: 'overal in het land schoten Dolle Mina-afdelingen uit de grond', meldde de actiegroep tijdens het landelijke congres ruim een jaar later.⁶ Ook de pers bleek enorme

---

² Wim Koevoets, 'Dolle Mina slaat toe', *De Telegraaf* (27 januari 1970).

³ Marjo van Soest, 'Meid wat ben ik bewust geworden'. *Vijf jaar Dolle Mina* (Den Haag 1975) 2-3.

⁴ Wim Koevoets, 'Dolle Mina slaat toe', *De Telegraaf* (27 januari 1970); Vilan van de Loo, *De vrouw beslist. De Tweede Feministische Golf in Nederland* (Amsterdam 2005) 7; Liesbeth van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn? De vrouwenbeweging en de media* (Nijmegen 1991) 8-11.

⁵ Wim Koevoets, 'Dolle Mina slaat toe', *De Telegraaf* (27 januari 1970).

⁶ Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979) 2.

belangstelling te hebben in de ‘vlotte’ en ‘ludieke’ acties van Dolle Mina. ‘De heren der schepping zullen naar Dolle Mina moeten luisteren op straffe van aanranding, nafluiting, ontvoering of openbare in het hemd zetten’ schrijft verslaggever Wim Koevoets in *De Telegraaf* naar aanleiding van de nafluitactie.⁷ De *Telegraaf*-journalist was niet alleen in zijn verontwaardiging rondom de eerste knalacties. ‘Dolle Mina ontvoert mannen’ kopte *de Volkskrant* op 26 januari 1970, terwijl *Het Parool* de volgende dag nog stelde dat ‘mannen beter thuis hadden kunnen blijven’.⁸ De Amsterdamse afdeling, gecoördineerd door circa. tien actieve Mina’s, kon bijna niet voldoen aan de vele verzoeken voor interviews en televisieoptredens.⁹ De enorme publiciteit, ongetwijfeld begunstigd door de komst van de televisie, tekende de begindagen van de actiegroep: Dolle Mina werd al snel een mediahype. Uit een steekproef van Het Nederlands Instituut voor Publieke Opinie (NIPO) uit april 1970 bleek dan ook dat 84% van de 1078 ondervraagden Dolle Mina en haar acties uit de krant kende. Hiermee had de actiegroep haar eerste doel — publiciteit — bereikt.¹⁰

De actiegroep, opgericht in december 1969, werd door haar publiciteit al snel het middelpunt van de Nederlandse vrouwenbeweging. Man-Vrouw-Maatschappij (1968-1975), het ‘serieuzere zusje’ van Dolle Mina is er bijvoorbeeld nooit in geslaagd veel bij het grote publiek los te krijgen. In de ogen van de jonge studentes van Dolle Mina was Man-Vrouw-Maatschappij (MVM) dan ook een ‘bedaarde damesclub’.¹¹ Ondanks hun verschillen streefden Dolle Mina en Man-Vrouw-Maatschappij over het algemeen soortgelijke doelen na: beiden voerden acties voor gelijke keuzemogelijkheden voor man en vrouw, meer gratis crèches en gelijk loon voor gelijke arbeid.¹² Dergelijke standpunten vormden niet alleen de rode draad van de Nederlandse vrouwenbeweging, ook in de rest van de Westerse wereld trad het feministisch activisme op de voorgrond. De *Women’s Liberation Movement* (circa. 1965-1980) in Amerika luidde een ‘nieuwe opkomst van sociale bewegingen’ in waarmee toon werd gezet voor de emancipatiegolf in West-Europa. Zo wordt over het algemeen gesteld dat de Spaanse *Vindicación Feminista* (1976-1979) en de tweede feministische golf in o.a. Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland zich allen in navolging van de radicale ideeën en protesten van Amerikaanse feministes ontwikkelden.¹³

In het kielzog van deze tweede feministische golf begon *Women’s studies* als wetenschappelijke discipline geleidelijk aan het begin van de jaren tachtig te groeien. De focus op het leven van ‘de vrouw’

⁷ Wim Koevoets, ‘Dolle Mina slaat toe’, *De Telegraaf* (27 januari 1970).

⁸ ‘Dolle Mina ontvoert mannen’, *De Volkskrant* (26 januari 1970); Klaas Peereboom, ‘Twee strijdsters van Dolle Mina’, *Het Parool* (27 januari 1970).

⁹ Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979) 2; Van de Loo, *De vrouw beslist*, 13-14; Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 10.

¹⁰ ‘Dolle Mina’s zijn algemeen bekend’, *Algemeen Dagblad* (15 april 1970); Ruud Gortzak, ‘De Dolle Mina’s worden serieus’, *Algemeen Dagblad* (31 januari 1970).

¹¹ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 176; Joyce Outshoorn, ‘Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek in Nederland, 1950-1990’, *Leidschrift* 17:9 (2002) 35-52, aldaar 41.

¹² Vilan van de Loo, *De vrouw beslist*, 82; Outshoorn, ‘Half werk’, 41.

¹³ Deborah L. Rhode, ‘Media Images/ Feminist Issues’ in: Martha A. Fineman en Martha T. McCluskey, *Feminism, Media and the Law* (Oxford 1997) 8-21; Flora Davis, *Moving the Mountain. The Women’s Movement in America since 1960* (1999) 106-107; Ainara Ureta, ‘(In)visibility of feminism in the media. The depiction of the second-wave women’s movement in Spain’, *Feminist Media Studies* 20:1 (2020) 70-85, aldaar 72-74.

is echter pas recentelijk doorgedrongen tot de relatief jonge *Media studies*: hoewel het wetenschappelijk bestuderen van nieuws en nieuwswaardigheid een lange traditie is, groeide het aantal publicaties over vrouwen in relatie tot de nieuwsmedia ‘pas’ vanaf 1990.¹⁴ Ook al is het aandeel publicaties klein en is er nog veel onbekend, de opkomst van het veelal interdisciplinaire *Feminist Media studies* heeft er toe geleid dat er kritisch onderzoek is gedaan naar de manier waarop feministen in de massamedia verschijnen. Zo lijkt de consensus te heersen dat ‘de feminist’ onder structurele misinterpretatie van feministische ideeën lijdt, waarbij zij in de media veelal specifieke *frames* wordt toegeschreven.¹⁵ Volgens de Amerikaanse bestuurskundige Debra Beck zijn de media bijvoorbeeld nooit objectief en ‘coderen’ als direct gevolg hiervan de gegeven realiteit.¹⁶ De media benadrukken hierbinnen dichotomieën en dualismen — zoals, binnen de context van dit onderzoek, ‘goed’ en ‘slecht’, of ‘mannen’ en ‘vrouwen’. Feministen worden hierdoor niet op een hoog voetstuk geplaatst: er bestaat geen ruimte voor nuances en feministen worden stelselmatig als ‘outsiders’ of ‘troublemakers’ neergezet.¹⁷ De negatieve connotatie die aan de term ‘feminisme’ kleeft, is aldus grotendeels het gevolg van *bad press* in de media.

Genuanceerder lijkt het artikel ‘The Framing of Feminists and Feminism in News and Public Affairs Programs in U.S. electronic Media’ waarin communicatiewetenschappers Rebecca Lind en Colleen Salo Amerikaanse nieuwsprogramma’s in de periode 1993-1996 bestuderen. Op basis van eerdere publicaties door verschillende auteurs onderscheiden Lind en Salo zes frames (*the demonization frame, the personalization and trivialization frame, the goals frame, the victimization frame, the agency frame and the site of struggle frame*) waar feministen stelselmatig in geplaatst worden. Aan de hand hiervan concluderen de auteurs dat ‘de feminist’ aanzienlijk anders dan ‘de gewone vrouw’ in de media wordt geportretteerd: feministen worden bijvoorbeeld relatief vaker als ‘bitches’, ‘mannenhaters’, lesbiennes of ‘braburners’ neergeschreven. Daarnaast besteden de media opvallend veel aandacht aan o.a. het uiterlijk, de huwelijksstatus of persoonlijke stijl van individuele feministen. Ten gevolge van dit element (‘*style over substance*’) worden ideologische actieprogramma’s veelal gemarginaliseerd.¹⁸ Lind en Salo nuanceren de negatieve connotaties bij feminisme en feministen echter door te wijzen op de vondst dat feministen vaker *agency* wordt toegeschreven in de nieuwsmedia. Zij stellen dat: ‘*feminists are less often framed as victims, and more often framed as having agency, than are women.*’¹⁹

Soortgelijke argumentatie geldt volgens de Nederlandse historica Liesbeth van Zoonen ook voor de tweede feministische golf in Nederland. Haar doctoraalscriptie (1991) omvat een uitgebreide

¹⁴ Rosalind Gill, *Gender and the Media* (Cambridge 2007) 113.

¹⁵ Deze observatie komt o.a. naar voren in: Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 219-233; Ureta, ‘(In)visibility of feminism in the media’; Debra Beck, ‘The “F” Word: How the Media Frame Feminism’, *NWSA Journal* 10:1 (1998) 139-153.

¹⁶ Beck, ‘The “F” word’, 142-143.

¹⁷ Ibidem, 140.

¹⁸ Rebecca Lind en Colleen Salo, ‘The Framing of Feminists and Feminism in News and Public Affairs Programs in U.S. electronic Media’, *Journal of Communication* (2002) 218-222.

¹⁹ Ibidem, 225.

discours- en framinganalyse van krantenmateriaal uit de Nederlandse vrouwenbeweging tussen 1969-1975, waar zowel Dolle Mina als Man-Vrouw-Maatschappij onderdeel van uitmaken. Op basis van tien ‘kernmomenten’, waaronder de eerste knalacties van Dolle Mina, analyseert Van Zoonen de interacties tussen de vrouwenbeweging enerzijds en de media anderzijds. Volgens de historica hebben de media-constructies van feminisme direct gezorgd voor een gefragmenteerde publieke identiteit van de vrouwenbeweging, waarbij het normatieve kader van wat ‘een feminist’ behoort te zijn star werd vastgehouden. Van Zoonen onderscheidt, net als Lind en Salo, drie verschillende constructieve frames: het anti-mannen-frame, het buitenstaander-frame van feministische vrouwen en de legitimiteit van de vrouwenbeweging.²⁰

Dolle Mina ‘ontsnapte’ daarentegen aan de eerdergenoemde stigmatisering en stereotyperingen van feminisme. Zowel Van Zoonen als de Nederlandse cultuurwetenschapper Ien Ang benadrukken dat de feministische actiegroep vanaf de eerste acties in januari 1970 de interesse van nieuwsgevers succesvol wist te trekken: de ‘ludieke’ acties van Dolle Mina — o.a. het herhaaldelijk uitdelen van condooms, het nafluiten van mannen, het afplakken van urinoirs — trokken nationale aandacht.²¹ Volgens Van Zoonen lag een specifieke strategie ten grondslag aan dit gegeven: Dolle Mina probeerde actief ‘aantrekkelijk feminisme’ uit te stralen door het feminisme ‘aan te prijzen als vrolijk en aantrekkelijk.’²² Het feit dat de feministes zich bewust waren van de stigmatiserende werking van de nieuwsmedia benadrukt ook Ang in haar bijdrage binnen *Dilemma’s van het Feminisme* (1986). De actiegroep wilde volgens haar actief de stereotyperingen en stigmatisering voorkomen en sommigen wierpen zich nadrukkelijk op als ‘pers hoeren’. Zo zouden zij voor acties en optredens ‘de mooiste meisjes’ kiezen en wilden de feministes aldus actief bekend staan als ‘vlotte, goed gebekte en geklede, jonge meisjes.’²³

Ook vanuit historische hoek lijkt deze bewustheid rondom de ‘juiste’ publiciteit centraal te staan. Zo stelt de historica en voormalig vrouwenactiviste Irma Bogers dat drie thema’s het gezicht van Dolle Mina bepaald hebben: mannen, media en moederschap.²⁴ Ook al besteedt Bogers er in haar doctoraalscriptie relatief weinig aandacht aan, toch stelt ze vervolgens steevast dat de media ‘Dolle Mina gemaakt heeft en de media gemaakt werden door Dolle Mina’.²⁵ De actiegroep zou, naast het gebruik van mediakanalen zoals radio en de pers, namelijk bewust gebruik hebben gemaakt van het relatief

---

²⁰ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 219-233.

²¹ Ien Ang, ‘Incident of spektakel? Dilemma’s van de feministische media’, *Te Elfder Ure* 39 29:1 (1986) 14-33, aldaar 14-15; Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 17.

²² Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 17.

²³ Ang, ‘Incident of spektakel?’, 15-19; Anneke Ribberink, ‘Man Vrouw Maatschappij in Actie. Een politieke organisatie in de tweeslachtige late jaren zestig’ in: Marian van der Klein en Saskia Wieringa (red.), *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam 2006) 71-86, aldaar 82.

²⁴ Irma Bogers, *Mannen opzij, vrouwen vooruit: de geschiedenis van Dolle Mina, 1970-1980* (doctoraalscriptie, Nijmegen 1983) 3.

²⁵ Ibidem, 89-90.

nieuwe medium televisie. Dolle Mina was, zo schrijft Bogers, met behulp van de televisie na enkele dagen beroemd.²⁶

Ondanks het feit dat (feministische) wetenschappers zoals Van Zoonen, Ang en Bogers de relatie tussen Dolle Mina en de nieuwsmedia enigszins centraal stellen, is het aandeel wetenschappelijke publicaties over de actieve wisselwerking tussen de pers en een specifieke actiegroep zoals Dolle Mina erg beperkt. Dit is echter exact wat in dit onderzoek centraal zal staan. Aan de hand van een cultuurhistorische benadering van de media zal het feminisme van de jaren zeventig onderzocht worden. Hierbij zal de focus op de feministisch-socialistische actiegroep Dolle Mina liggen. Als ‘het gezicht van de tweede feministische golf’ ontleent Dolle Mina zich uiterst geschikt voor een kwalitatieve *casestudy* binnen het kader van feminisme en de nieuwsmedia. Zoals reeds is besproken, ‘ontsprong’ de actiegroep als mediahype de stigmatiserende dans van de media: de Mina’s waren zich bewust van de macht en werking van de media en straalden, om niet te worden weggezet als ‘mannen-haters’ of ‘blauwkouserig’, expliciet ‘aantrekkelijk feminisme’ uit.²⁷ Dolle Mina kan om deze reden worden gezien als een alternatief voor de relatie tussen feminisme en de media.²⁸ Dolle Mina en haar relatie tot de Nederlandse pers is aldus een geschikte casus aangezien 1) Dolle Mina een ‘bewuste persstrategie’ uitvoerde en 2) de actiegroep kan worden gezien als een ‘alternatief’ voor de relatie tussen feminisme en de media.

Deze casus zal in historisch perspectief worden geplaatst door een enigszins interdisciplinaire combinatie van *Women’s studies* en *Media studies*. Het doel van deze bachelorscriptie is aldus het leveren van een bijdrage aan de geschiedschrijving over de Nederlandse vrouwenbeweging en journalistieke praktijk. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt derhalve als volgt:

Hoe kan de relatie tussen de Nederlandse pers en de feministische actiegroep ‘Dolle Mina’ tussen 1970-1974 verklaard worden?

De beantwoording van bovengenoemde onderzoeksvraag zal tot stand komen aan de hand van een aantal deelvragen, waarbij de *tweeledige* relatie tussen Dolle Mina en de pers centraal zal staan. De deelvragen luiden als volgt: hoe zag de Nederlandse samenleving eruit tussen 1960-1980? Hoe werd er over Dolle Mina geschreven door de Nederlandse pers? Op welke manier maakte Dolle Mina actief gebruik van de Nederlandse pers? Deze deelvragen zullen worden beantwoord aan de hand van drie belangrijke Dolle Mina-eisen. Deze zijn mede opgesteld aan de hand van de tien korte-termijn-eisen die de feministen in 1971 hebben geformuleerd.²⁹ Daarnaast is deze thematische indeling gebaseerd op de ‘kritische gebeurtenissen’ en Dolle Mina-protestacties die volgens Van Zoonen en Bogers de meeste media-aandacht hebben genoten. Hieronder vallen o.a. de eerste ‘knipacties’ (23-24 januari 1970), de

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 12.

²⁸ Ang, ‘Incident of spektakel?’, 15-16; Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 11.

²⁹ Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979) 2.

ationale voorlichtingsactie ‘Op de Vrouw af’ (najaar 1971) en de abortusacties van Dolle Mina.³⁰ Hieruit volgen de drie onderstaande subthema’s:

1. Afschaffing van de ‘dubbele seksuele moraal’
2. 2. De strijd tegen de abortuswetgeving, o.a.
  - De ‘vrouw beslist’.
  - Abortus uit het wetboek van strafrecht.
3. Verbetering van de arbeidssituatie van vrouwen, o.a.
  - Geen ontslag voor getrouwde vrouwen.
  - Gelijk loon voor gelijke arbeid

De drie bovengenoemde eisen zullen ieder centraal staan in een analyse-hoofdstuk, waarbij de laatste twee deelvragen beantwoord zullen worden: *hoe werd er in de pers over de Dolle Mina-acties geschreven en hoe maakte Dolle Mina actief gebruik van de pers?* Dit onderzoek valt ter gevolg in verschillende delen uiteen: allereerst zal de sociale en maatschappelijke context van de jaren zeventig in Nederland geschetst worden. Hierbij staat niet alleen de positie van de vrouw binnen de ‘werkende mannenwereld’ centraal, ook zal er aandacht worden besteedt aan de diversiteit binnen de journalistieke beroepsgroep en de sociale protestbewegingen van de jaren zestig. Binnen dit eerste hoofdstuk zal er aldus speciale aandacht gaan naar de invloeden en het ‘maatschappelijke speelveld’ van Dolle Mina. In het tweede hoofdstuk zal vervolgens de contentanalyse starten, waarbij de Dolle Mina-strijd tegen de ‘dubbele seksuele moraal’ centraal zal staan. Dit zal worden gevolgd door het derde hoofdstuk, hetgeen handelt over één van de meest bekende eisen binnen de tweede feministische golf: de legalisering van abortus. Het laatste hoofdstuk richt zich vervolgens op de strijd voor gelijk loon voor gelijke arbeid. Het geheel zal worden afgesloten met een conclusie, waarbij de casus weder in breder kader zal worden getrokken.

Bronmateriaal en methodiek

Om de tweeledige relatie tussen een actiegroep zoals Dolle Mina en de pers te onderzoeken, zal dit onderzoek voor een groot gedeelte uit krantenonderzoek bestaan. Hierbij zullen vijf landelijke dagbladen — het *Algemeen Dagblad*, de *Volkskrant*, de *Telegraaf*, *NRC Handelsblad* en *Het Parool* — worden bestudeerd in het kader van de ‘ludieke’ acties en standpunten van Dolle Mina. De keuze voor deze krantentitels is niet arbitrair. Ten eerste bezitten dagbladen zoals *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad* over een landelijk verspreidingsgebied waardoor zij over een relatief groot lezersaantal beschikken. Met name *De Telegraaf*, het grootste dagblad van Nederland sinds de Tweede

---

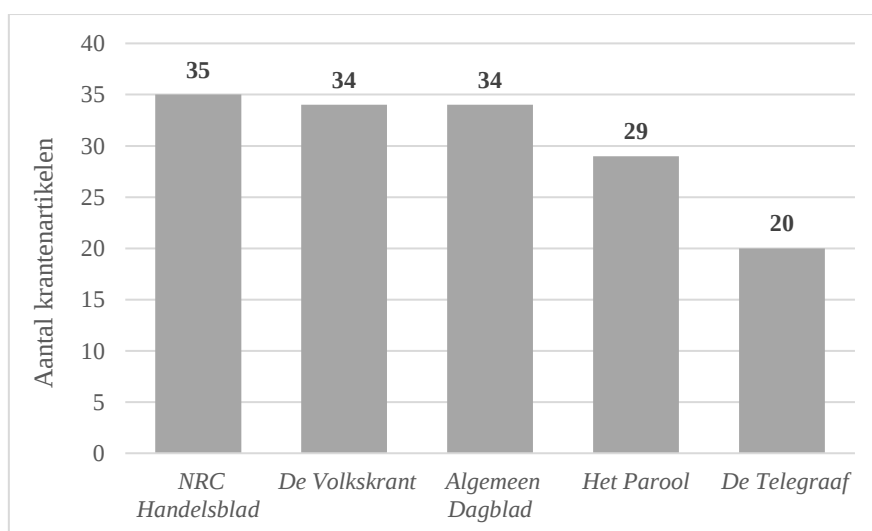
³⁰ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 90 en 162; Bogers, *Mannen opzij, vrouwen vooruit?*, 67.

Wereldoorlog, beschikte vanaf circa. 1975 over een oplage van ruim 500.000 en had hiermee belangrijke invloed op de publieke opinie.³¹ Ten tweede beschikken deze dagbladtitels over enige vorm van ‘diversiteit’: *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* worden stevast getypeerd als ‘kwaliteitskranten’, terwijl *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad* als ‘populaire dagbladen’ worden geclassificeerd.³² Tenslotte ligt mijn interesse voornamelijk bij de framing vanuit de ‘mannelijke, *status-quo* journalistiek’, waar bovengenoemde dagbladen allen onderdeel van uitmaakten. Omwille hun veronderstelde ‘partijdigheid’ maken feministische media, zoals het populaire maandblad *Opzij* (1972-heden), dan ook geen onderdeel uit van de media-analyse.³³ In totaal zijn er 152 krantenartikelen opgenomen in de contentanalyse, waarvan het gros afkomstig uit kwaliteitskranten *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* (zie tabel 1 en figuur 1).

Tabel 1. Aantal krantenartikelen per hoofdstuk per jaar

	1970	1971	1972	1973	1974	Totaal
1. ‘DSM’	20	5	3	3	2	32
2. Abortus	47	11	16	1	5	80
3. Loon/arbeid	12	5	6	13	4	37
	79	21	24	17	11	152

Figuur 1. Aantal krantenartikelen per krantentitel

Bron: auteur

³¹ Stimuleringsfonds van de journalistiek, <https://www.svdj.nl/125-jaar-de-telegraaf-in-cijfers/> (geraadpleegd 6 juni 2021); Van de Loo, *De Vrouw beslist*, 67.

³² Piet Bakker, *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie* (Amsterdam 2014) 16-17.

³³ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 83.

Tijdens de contentanalyse van het krantenmateriaal zal gebruik worden gemaakt van de online krantendatabase van Delpher. Delpher is zeer geschikt voor krantenonderzoek vanwege het grote (gedigitaliseerde) aanbod en de uitgebreide zoekfuncties waarbij kan worden gezocht via specifieke *keywords*.³⁴ Bij het selecteren van relevante nieuwsartikelen zal er in de database aldus worden gezocht aan de hand van specifieke *keywords*, data en bronnen. Tijdens het tweede hoofdstuk betreffende de ‘dubbele seksuele moraal’ is er gezocht op [Dolle Mina] in combinatie met [sexisme/seksisme], [dubbele seksuele moraal] en [discriminatie]. De zoekopdrachten resulteerden in een totaal aantal van 87 artikelen, waarvan er uiteindelijk 30 zijn gebruikt in de analyse. Voor het derde hoofdstuk over de abortuswetgeving werden de zoektermen [Dolle Mina] *and* [abortus] *or* [abortusactie] *or* [abortuswet] gebruikt. Dit leverde 243 krantenartikelen op, waarvan er 75 zijn opgenomen in de contentanalyse. Voor het vierde en laatste analyse-hoofdstuk betreffende de arbeidssituatie van de vrouw zijn de termen [werkende wijven], [loon] en [arbeid] gebruikt. Dit leverde in totaal 162 resultaten op waarvan er 37 relevant bleken en aldus opgenomen zijn in de analyse. Bij iedere bovengenoemde zoekopdracht is een periode van vier jaar (1 januari 1970 t/m 31 december 1974) gebruikt aangezien dit de ‘hoogtijdagen’ van Dolle Mina betreffen: het gros van de acties werden tussen 1970 en 1971 uitgevoerd en in 1975, vijf jaar na de oprichting van de actiegroep, is er dan ook slechts één actie uitgevoerd.³⁵

Naast het gebruik van krantenartikelen is er een beroep gedaan op de ‘Collectie Dolle Mina, 1968-1981’ (<https://hdl.handle.net/11653/arch47>) binnen Atria, het Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis. Dit Dolle Mina-archief is samengesteld door Dolle Mina Amsterdam en bestaat o.a. uit vergaderstukken, een knipselcollectie en archiefmateriaal.³⁶ Om zicht te krijgen op de manier waarop Dolle Mina actief de pers gebruikte, zijn tijdens het onderzoek met name vergadernotulen en interviews geraadpleegd.³⁷

Er moeten echter een aantal zaken in acht worden genomen bij zowel het gebruik van krantenberichten als primaire bron als het gebruik van een online database. Ten eerste moet de onderzoeker er bewust van zijn dat de krant als medium niet objectief is: commerciële kranten, waaronder de vijf eerdergenoemde titels, beschikken o.a. over een amusementsfunctie. De rol van de journalist is naast het leveren van

---

³⁴ Delpher, <https://www.delpher.nl/nl/platform/pages/helpitems?title=wat+is+delpher> (geraadpleegd op 21 maart 2021).

³⁵ Irma Bogers, Mannen opzij, vrouwen vooruit?, 70 en 76; Atria, <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/feminisme-20e-eeuw/dolle-mina-tijdbalk/> (geraadpleegd op 21 maart 2021).

³⁶ Atria, <https://cdn.atria.nl/search/collectie/arch/bekijk/IIAV00000047> (geraadpleegd 6 juni 2021).

³⁷ Het gaat hierbij om: Collectie Dolle Mina, inv.nr. 1, ‘Convocaties, notulen en andere vergaderstukken van de landelijke coördinatievergaderingen en stuurgroepvergaderingen. 1970-1972’; Collectie Dolle Mina inv.nr. 2, ‘Notulen van vergaderingen van de coördinatiegroep, met bijlagen, van diverse actiegroepen, van algemene vergaderingen en ledenlijsten’; Collectie Dolle Mina, inv.nr. 60, ‘Axi-bulletin. Mededelingenblad van Dolle Mina Amsterdam, met agenda’s en notulen van landelijke vergaderingen, 1970-1977’; Collectie Dolle Mina, inv.nr. 68, ‘Knipsels houdende interviews met Dolle Mina’s. 1970-1972’, collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

betrouwbaar nieuws, aldus ook het amuseren van de lezer.³⁸ Ten tweede moet er rekening worden gehouden met de ideologische achtergrond van de dagbladen. Het *NRC Handelsblad* is bijvoorbeeld van oorsprong een zeer liberale krant met een hoogopgeleide lezersgroep, terwijl *De Telegraaf* juist bekend staat om haar conservatieve stijl en politiek-rechtste oriëntatie.³⁹ Dergelijke kenmerken dragen bij aan de subjectiviteit van een dagblad, waardoor nieuwsmedia hun streven naar ‘objectiviteit’ wellicht moeilijk kunnen waarmaken.⁴⁰

Een online database zoals Delpher zal ook enige vorm van bronkritiek moeten ondergaan. In het artikel ‘Nooit meer bladeren. Digitale krantenarchieven als bron’ geeft historicus Marcel Broersma enkele kanttekeningen bij het gebruik van dergelijke databases. Zo betoogt hij bijvoorbeeld dat het *agency*, ‘de mogelijkheid van de onderzoeker om eigenstandig beslissingen te nemen’, enorm afneemt door het algoritme van de database.⁴¹ Hetzelfde geldt voor het gebruik van Delpher: de methodologie is hoogst selectief, aangezien er aan de hand van specifieke *keywords* naar relevante krantenartikelen wordt gezocht. Daarnaast worden de artikelen, zoals ook Broersma beschrijft, ‘los van hun context’ (d.w.z. binnen een krant) aan de onderzoeker gepresenteerd.⁴² Door dit methodologische knelpunt kan het grotere overzicht vervagen, hetgeen ook geldt voor dit onderzoek. Desalniettemin wegen de methodologische voordelen tegen de nadelen op en ontleent Delpher zich uitstekend voor krantenonderzoek.

Theoretisch kader

Binnen dit kleinschalige onderzoek staat een cultuurhistorische benadering van de media centraal, waarbij de tweeledige relatie tussen Dolle Mina en de nieuwsmedia wordt onderzocht aan de hand van een framinganalyse. Om een adequaat antwoord te vormen op de vraag hoe Dolle Mina in de media is verschenen, zal er gebruik worden gemaakt van de zes eerdergenoemde frames betreffende feministen en feminisme in de media. Communicatiewetenschappers Rebecca Lind en Colleen Salo onderscheiden op basis van secundaire literatuur: *the demonization frame*, *the personalization and trivialization frame*, *the agency frame*, *the site of struggle frame*, *the goals frame* en het *victimization frame* (zie tabel 2).⁴³ Binnen het kader van dit onderzoek is het aldus de vraag: in hoeverre gaan deze frames ook voor de ‘casus Dolle Mina’ op? Op welke manier ontstaat Dolle Mina actief bovengenoemde frames?

---

³⁸ Kees Brants, ‘Media, politiek en de spiraal van wantrouwen’ in: B. Snels en N. Thijssen (eds.) *De grote kloof. Verhitte politiek in tijden van verwarring* (Amsterdam 2008) 163-190, aldaar 4-6.

³⁹ Bakker, *Communicatiekaart van Nederland*, 19-20; Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 105-106.

⁴⁰ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 11; Huub Wijffjes, ‘Perspectief op persgeschiedenis’, *Low Countries Historical Review* 114:2 (1999) 223-235, aldaar 229-231.

⁴¹ Marcel Broersma, ‘Nooit meer bladeren. Digitale krantenarchieven als bron’, *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14:2 (2012) 29-55, aldaar 39.

⁴² Ibidem, 40-41.

⁴³ Lind en Salo, ‘The Framing of Feminists’, 218-221.

Het gebruik van een framinganalyse is binnen het kader van dit onderzoek bruikbaar omwille van verschillende redenen. Zo ‘herkent’ een framinganalyse dat de realiteit binnen de media, waaronder het Nederlandse dagbladenlandschap, gevormd wordt door de (onbewuste) subjectiviteit van journalisten. Hiermee vormen de media een constructie van de werkelijkheid, waarmee de media een zekere ‘macht’ in handen hebben. Om deze reden is ‘*framing in news discourse*’ een veelgebruikte manier om naar specifieke beeldvorming binnen mediaberichtgeving te kijken.⁴⁴ Daarnaast reiken de bovengenoemde frames concrete tools aan om een startpunt van de analyse te definiëren. Zo kunnen de ‘*framings-apparaten*’, zoals selectie, exclusie, benadrukking en de toon van een artikel, allen inspelen op het (onbewust) gebruikte frame. Dergelijke elementen vormen derhalve een aanknopingspunt tijdens de analyse van het krantenmateriaal.⁴⁵

Tabel 2. Zes frames voor feminisme en vrouwen

Frame	Omschrijving
<i>Demonization</i>	Doelbewuste negatieve beeldvorming van feministes als bijvoorbeeld ‘mannenhaters’, ‘gestoord’, ‘lelijk’, ‘ <i>bra-burning</i> ’, ‘radicale lesbiennes’, etc. Vergeleken met vrouwen worden feministes significant meer gedemoniseerd in de nieuwsmedia.
<i>Personalization & trivialization</i>	‘ <i>Style over substance</i> ’: relatief veel media-aandacht voor de persoonlijke eigenschappen van een individu, zoals uiterlijk, huwelijksstatus of persoonlijke trekken.
<i>Goals</i>	Ter gevolg van het personaliseren en trivialisieren wordt er binnen de berichtgeving minder aandacht besteedt aan de doelen, ofwel de eisen binnen de vrouwenbeweging.
<i>Victimization</i>	Wanneer de beeldvorming van feministen gelinkt wordt aan o.a. zwakte, mentale stoornissen, disfunctionaliteit, angst, misdaad, is er sprake van het <i>victimization frame</i> .
<i>Agency</i>	Wanneer een individu wordt gekoppeld aan macht, leiderschap, agentschap (‘agency’), kracht, etc. Feministes worden proportioneel vaker <i>geframed</i> binnen het <i>agency frame</i> dan niet-feministische vrouwen.
<i>Site of struggle</i>	De locatie waarbinnen ‘het feminisme’ zich afspeelt, o.a. thuis, de gezondheidszorg, rechtspraak, politiek en vrije tijd. Dit is de context waar de media een ‘sociale realiteit’ van vormen.

Bron: Lind en Salo, ‘The framing of feminists’, 218-222.

⁴⁴ Ibidem; zie voor een framing-analyse in het kader van de vrouwenbeweging ook: Ureta, ‘(In)visibility of feminism in the media’; Kaitlynn Mendes, ‘Framing Feminism: News Coverage of the Women’s Movement in British and American Newspapers, 1968–1982’, *Social Movement Studies* 10:01 (2011) 81-98; Rhode, ‘Media Images/ Feminist Issues’, 8-21.

⁴⁵ Rhode, ‘Media Images/ Feminist Issues’, 8.

I. De ‘lange’ jaren zeventig

1.1 De positie van de vrouw in Nederland

Een eenduidige omschrijving van de ‘lange’ jaren zeventig bestaat niet of nauwelijks. De periode zit boordevol nuances en wordt door historici, cultuurwetenschappers en politici vrijwel altijd getypeerd als ‘tweeslachtig’ en ‘tegenstrijdig’.⁴⁶ Binnen de uiteenlopende observaties lijkt een consensus niettemin aanwezig: de periode wordt veelal omschreven als een periode van hernieuwd conservatisme en sociale ‘vertrutting’ na de *Swinging Sixties* — een tijd van groeiende welvaart, massaconsumptie, ‘flowerpower’ en uitbreiding van de verzorgingsstaat. De daaropvolgende jaren worden gevormd door hernieuwd conservatisme en economische crisis. Desalniettemin lijken de jaren zeventig hervormingsgezind: er waaide een links-radical wind over Nederland, in eerste instantie aangewakkerd door de protestbewegingen van de jaren zestig, zoals de provobeweging, kraakbeweging en de vrouwenbeweging.⁴⁷ De sociale spanningen van de jaren zestig en zeventig worden veelal teruggevoerd op wat historicus Hans Righart in 1995 een ‘generatieconflict’ tussen oud en jong noemde. Waar het aan het begin van de jaren zestig nog redelijk rustig bleef, ‘explodeerde’ het sociale conflict tijdens de jaren zeventig.⁴⁸ Ondertussen verloor een groot gedeelte van de Nederlandse instellingen haar religieuze signatuur. Deze ontzuiling is een van de belangrijkste ontwikkelingen uit deze periode die, samen met de sociale bewegingen, de jaren zeventig tekenden.⁴⁹

Ook de media braken haar loyaliteit aan de eens zo rigide zuilen. Er werden veelal autonome en professionelere journalistieke normen aangenomen en maakten nationale dagbladen inhoudelijke ‘metamorfoses’ door. Binnen deze journalistieke cultuur — vaak getypeerd als ‘kritische autonomie’ — nam de journalist de taak op zich om cultuur en politiek op kritische manier te beschouwen.⁵⁰ De Nederlandse dagbladenmarkt maakte dan ook een forse groei mee: aan het eind van de jaren veertig omvatte de totale markt 2,5 miljoen abonnementen. Aan het begin van de jaren tachtig was dit aantal gestegen naar 4,5.⁵¹ Ook al worden de jaren zeventig en tachtig omschreven als de ‘gouden jaren van de betaalde dagbladen’ en was de jaren zeventig-journalist ‘kritisch autonoom’, divers was de Nederlandse journalistiek niet. Over het algemeen was sprake van zowel horizontale als verticale segregatie: er was weinig plaats voor (feministische) vrouwen en voor een ‘vrouwelijke’ kijk op de zaak. De ‘doorsnee

---

⁴⁶ Duco Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012) 26-28; Anneke Ribberink, ‘Behaaglijk Onbehagen. De tegenstrijdige impact van de tweede feministische golf, *Nieuwste Tijd* 1:2 (2001) 21-37, aldaar 21-23; Marian van der Klein en Saskia Wieringa, *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam 2006) 73-74.

⁴⁷ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 26-28.

⁴⁸ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 13-16.

⁴⁹ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 25.

⁵⁰ Huub Wijfjes, *Journalistiek in Nederland, 1850-2000: beroep, cultuur en organisatie* (Amsterdam 2004) 330-331.

⁵¹ Piet Bakker, ‘Voorbij de gouden eeuw’ in: Jo Bardoel en Huub Wijfjes (red.) *Journalistieke cultuur in Nederland* (Amsterdam 2015) 77-97, aldaar 78.

journalist' was een man en vrouwen waren vaker werkzaam in de 'zachte sectoren' — huis-tuin en modeverslaggeving.⁵² De vrouwenbeweging en emancipatie waren voor het gros van de journalisten 'geen interessante onderwerpen' en er werd relatief weinig over de vrouwenbeweging geschreven. Een 'mannenbolwerk' zoals de journalistiek, zal volgens feministische wetenschappers geen objectieve representatie van de werkelijkheid geven. De nieuwsberichtgeving was, zo schrijft Ien Ang, zodoende 'eenzijdig, oppervlakkig [...] en stereotyperend.'⁵³ Deze observaties hangen wellicht samen met journalistieke waarden en de definities van 'nieuwswaardigheid': nieuwsberichten moesten het *mainstream* publiek aanspreken, hetgeen veelal gedaan werd door een omarming van de *status quo* via een liberaal streven naar journalistieke objectiviteit. Dit hield in dat er weinig ruimte bleek voor confrontatie met normatieve ideeën over o.a. gender.⁵⁴

Enige vorm nuance is bij deze opvattingen op z'n plek. Zo veranderde er, zoals al is genoemd, veel in de journalistieke beroepsgroep. Ter gevolg van de ontzuiling en de kritisch-autonome cultuur stonden sommige week-of dagbladen wél open voor progressieve sociale bewegingen.⁵⁵ Daarnaast is er, zoals reeds duidelijk is, wel degelijk media-aandacht geweest voor de Nederlandse vrouwenbeweging. Met name Dolle Mina wist de aandacht van de pers vast te houden, ook al verschenen veel artikelen op de 'vrouwenpagina'. Ook waren er uitzonderingen op de regel en begonnen vrouwen geleidelijk in de journalistieke beroepsgroep door de dringen.⁵⁶ Journalistes zoals Jeanne Roos, bekend van haar 'Roos'-pagina in *Het Parool*, en verslaggeefster Gerda Brautigam waren bijvoorbeeld nationaal bekende journalistes.⁵⁷ Ondanks bovengenoemde nuances was de journalistiek in de jaren zestig en zeventig nog weinig emancipatorisch.

De journalistieke beroepsgroep was hier geen uitzondering op. In 1960 maakten vrouwen slechts 4,7% van de totale Nederlandse beroepsbevolking uit.⁵⁸ Het feit dat vrouwen ondergerepresenteerd waren in de 'werkende mannenwereld' hield sterk verband met het heersende 'kostwinnersmodel' en huwelijksideaal, een erfenis uit de jaren vijftig: vrouwen werden verplicht te stoppen met betaalde arbeid zodra zij een gezin starten, waarna de vrouw voornamelijk voor de kinderen zorgde en het huishouden onder handen nam. Deze 'regeling' was wettelijk vastgelegd aangezien gehuwde vrouwen tot 1956

---

⁵² Liesbeth van Zoonen, 'Rethinking Women and the News', *European Journal of Communication* 3:1 (1998) 35-53, aldaar 38; Rosalind Gill, *Gender and the Media*, 121; Addy Kaiser, Wie 'schrijft' nieuws? Een onderzoek naar verschil in arbeidspositie tussen vrouwen en mannen met een diploma van de School voor Journalistiek te Utrecht (Utrecht 1985) 2.

⁵³ Ang, 'Incident of Spektakel?', 14-15.

⁵⁴ Fineman en McCluskey, *Feminism, Media and the Law*, 6-7.

⁵⁵ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 176.

⁵⁶ Kaiser, Wie 'schrijft' nieuws?, 3-4.

⁵⁷ Wijfjes, *Journalistiek in Nederland*, 366.

⁵⁸ Dirk Damsma, 'De jaren 1945-1960: herstel, maar ook vernieuwing?' in: Maria Grever en Carla Wijers (red.) *Vrouwen in de twintigste eeuw. De positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika 1929-1969* (IJsselstein 1988) 43-46, aldaar 44.

handelingsonbekwaam waren.⁵⁹ Ondanks de links-progressieve sociale bewegingen heerste dit traditionele vrouwbeeld ook aan het eind van de jaren zestig onder het gros van de Nederlands vrouwen: meer dan 85% van de vrouwen tussen de leeftijd 15-64 was in de late jaren zestig *fulltime* huisvrouw.⁶⁰

Ook de politiek was een mannenzaak en nog geen tien procent van de Tweede Kamer werd gevuld door vrouwen.⁶¹ Het werd van vrouwen *überhaupt* niet verwacht dat ze actief waren in de publieke- en politieke sfeer en voor progressieve actiegroepen zoals Man-Vrouw-Maatschappij en Dolle Mina betekende dit dat hun ingetoomde en ‘beschaafde’ actieoptredens al snel als ‘radicaal’ werden beschouwd. Vanuit het toentertijd ‘feministisch oogpunt’ ontbrak er aldus veel aan de rechten van de vrouw in Nederland, maar niettemin was het heersende beeld in deze periode dat mannen en vrouwen gelijkwaardig waren.⁶²

1.2 Dolle Mina als socialistische actiegroep

Tegenover dit conservatisme van de Nederlandse samenleving stonden de progressieve protestbewegingen vanaf het einde van de jaren zestig. Deze periode luidde een ‘nieuwe intensiteit’ in, waarin vooral de jeugd zich kritisch tegenover de status quo en heersende gendernormen opstelde. Het betrof een strijd tegen o.a. het patriarchaat, kapitalisme en het ‘militair-industriële complex’ — álles moest veranderen.⁶³ In 1967 uitte de taalkundige Joke Kool-Smit in haar essay ‘Het onbehagen bij de vrouw’ reeds haar onvrede over de maatschappelijke positie van de vrouw. Het essay van Kool-Smit in *De Gids* van 1967 sloeg in als een bom, hetgeen vaak wordt beschouwd als het startpunt van de tweede feministische golf in Nederland.⁶⁴ Binnen deze sociaal-maatschappelijke context past ook de Nederlandse vrouwenbeweging, waar Dolle Mina als socialistisch-feministische actiegroep een groot onderdeel van uitmaakte.

De actiegroep werd in december 1969 opgericht door een aantal Amsterdamse leden van de Socialistische Jeugd (SJ) die een aantal maanden eerder aanwezig waren bij de kraak van het Maagdenhuis in Amsterdam (september 1969) en zich verbaasden over de ongelijke behandeling tussen mannen en vrouwen. Hieruit ontstond een klein groepje — waaronder een aantal mannen zoals de studenten Huub Phillipens en Michel Korzec — die een kleine actiegroep ‘bij elkaar schraapten’.⁶⁵ Dolle Mina trad tijdens haar eerste acties ‘ten tonele’ met een actieprogramma bestaande uit zes (korte-termijn)

---

⁵⁹ Anneke Ribberink, ‘Het onbehagen verklaard. Oorzaken van de tweede feministische golf’ in: Maria Grever en Carla Wijers (red.) *Vrouwen in de twintigste eeuw. De positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika 1929-1969* (IJsselstein 1988) 69-74, aldaar 70.

⁶⁰ Ibidem, 69-70; Van der Klein en Wieringa, *Alles kon anders*, 73.

⁶¹ Van der Klein en Wieringa, *Alles kon anders*, 9-10.

⁶² Ribberink, ‘Het onbehagen verklaard’, 70.

⁶³ Linda Nicholson, ‘Introduction’ in: L. Nicholson (ed.) *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory* (New York 1997) 2-3; Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 26-28.

⁶⁴ Joke Kool-Smit, ‘Het onbehagen bij de vrouw’, *De Gids* (1967) 267-281; Linda Duits, *Dolle Mythes. Een frisse factcheck van feminisme toen en nu* (Amsterdam 2017) 31-33.

⁶⁵ Van de Loo, *De vrouw beslist*, 80-84; Van Soest, *Meid wat ben ik bewust geworden*, 2-3.

eisen, waaronder legale gratis abortus en gelijk loon voor man en vrouw. Ook sprak de actiegroep zich uit over onderwijs en opvoeding (*voorlichting over seksualiteit!*) en kinderopvang en huishouden (*meer gratis crèches!*).⁶⁶ Gaandeweg werden de feministes explicieter socialistisch en spraken dan ook uit dat hun lange termijn-eisen, zoals ‘de bevrijding van de onderdrukte vrouwen’ en ‘de gelijkwaardigheid van man en vrouw’, alleen kans van slagen bezaten binnen een niet-kapitalistische maatschappij. Ook al positioneerde Dolle Mina zich hiermee aan de linkervleugel van het politieke spectrum, de actiegroep heeft zich nooit publiekelijk verbonden aan een politieke partij.⁶⁷

Na de eerste ‘prikacties’ van januari 1970 werden er overal in het land Dolle Mina-afdelingen opgericht. Na een halfjaar bestonden er, naast de Amsterdamse afdeling, ook Dolle Mina-groepen in o.a. Den Haag, Helmond, Maastricht, Nijmegen, Rotterdam, Breda, Den Bosch en Breda. Desalniettemin was de Amsterdamse afdeling van al deze afdelingen overweldigend de grootste: in 1970 had Dolle Mina in de hoofdstad circa. 600 leden en tien verschillende werkgroepen, gecoördineerd door tien actieve Mina’s. Daarnaast vonden tijdens het actieve bestaan van de actiegroep (januari 1969-1978) het gros van de acties in Amsterdam plaats: 27 ten opzichte van de 31 in de rest van het land werden in Amsterdam gehouden.⁶⁸

1.3 Het ‘speelveld’ van Dolle Mina

De ‘jonge en radicale garde’ van Dolle Mina was ongetwijfeld de feministische actiegroep die het meeste publiciteit genoot tijdens de tweede feministische golf in Nederland. De relatief serieuzere Man-Vrouw-Maatschappij slaagde er bijvoorbeeld niet in hun ideeën op een groot publiek over te brengen.⁶⁹ De leden van MVM streden, in tegenstelling tot het ‘straatprotest’ van Dolle Mina, binnenskamers en gaven veelal de voorkeur aan het lobbyen bij politieke partijen. Volgens sommige journalisten was Dolle Mina ‘een verademing vergeleken met andere, serieuzere groeperingen uit de vrouwenbeweging.’⁷⁰ Zo schreef een journalist in het *Algemeen Dagblad* van 14 februari 1970: ‘de Provo’s waren geestig en leuk en Dolle Mina is een origineel hedendaags verschijnsel, maar daar tussen in heeft zich een somber soort werelddhervormers gemanifesteerd.’⁷¹

Het feit dat de *Algemeen Dagblad*-verslaggever Dolle Mina en Provo in één zin noemt, is niet wereldvreemd. De feministen zouden expliciet geïnspireerd zijn door de *vorm* van de provobeweging. Provo, een anti-autoritaire protestbeweging van eind jaren zestig, veroverden met hun radicale en ‘ludieke’ acties in korte tijd de Nederlandse communicatiemedia en kan dan ook worden aangeduid als

---

⁶⁶ Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979) 1-2.

⁶⁷ Ibidem, 1-3.

⁶⁸ Bogers, Mannen opzij, vrouwen vooruit?, 73.

⁶⁹ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 167.

⁷⁰ Ibidem, 226-227; Lonneke Geerlings, ‘Bra Burners’: De Korsetverbranding van Dolle Mina in Trans-Atlantisch Perspectief, *Leidschrift* 30: 2 (2015) 57–58.

⁷¹ D. Maltha, ‘Ziet hoe het werkt’, *Algemeen Dagblad* (14 februari 1970).

een 'mediahype'. Dolle Mina maakte vooral tijdens de eerste maanden na haar oprichting in 1969 gebruik van dit zogenoemde 'provo-effect': ludieke 'knipacties' om de aandacht van de media te trekken. 'In de provotijd was gebleken', zo schrijft Marjo van Soest, 'dat ludieke acties de Nederlanders meer beroeren dan petitie aan Tweede Kamer of openbare vergaderingen.'⁷²

Daarnaast bestond, in tegenstelling tot hun voorgangers tijdens de eerste feministische golf (circa. 1870-1920), de vrouwenbeweging van de jaren zeventig voornamelijk uit hoogopgeleide en ongetrouwde vrouwen. Eenzelfde karakterisering geldt voor de Dolle Mina: de Mina's 'van het eerste uur' waren afkomstig uit de middenklasse, volgden vrijwel allemaal een universitaire studie en bleken erg maatschappelijk betrokken.⁷³

---

⁷² Van Soest, *Meid wat ben ik bewust geworden*, 9.

⁷³ Bogers, *Mannen opzij, vrouwen vooruit?*, 31.

II. De ‘dubbele seksuele moraal’

2.1 Maatschappelijke achtergrond

Zoals in het voorgaande hoofdstuk reeds naar voren is gekomen, wakkerde het essay van Joke Kool-Smit feministische bewustwording aan bij tal van Nederlandse vrouwen. Er verschenen aan het begin van de jaren zeventig dan ook verschillende feministische tijdschriften, zoals het destijds radicaalfeministische tijdschrift *Opzij* of *Paarse September*. *Alternatieve Vrouwenkrant*, de krant van de lesbische actiegroep Paarse September (oktober 1972-april 1974).⁷⁴ Ook het Amsterdamse radicaalfeministische actiecollectief ‘De Strijdijzers’ gaven verschillende (thematische) publicaties uit, waaronder de media-kritische *Feminisme in de Media-Mangel* (1979). Hierin stelt het collectief dat ‘de media in handen van mannen is en daarmee een effectief middel om hen te blijven onderdrukken is’, en even later: ‘hiermee komen we dan op de rol die de media hebben: het bevestigen van het bestaande [...]: de vrouwenonderdrukking en de kapitalistische onderdrukking.’⁷⁵ Veel bijstand vonden dergelijke radicale publicaties onder het gros van de Nederlandse bevolking hoogstwaarschijnlijk niet. Het burgerlijk gezinsideaal werd tot het eind van de jaren zestig door het grootste gedeelte van de samenleving gesteund, óók door vrouwenorganisaties zoals Vrouwenbelangen en het Nederlands Vrouwen Comité (1941-1967).⁷⁶

Als uitgesproken socialistisch-feministische actiegroep was Dolle Mina van mening dat ‘er nog altijd met twee maten wordt gemeten’, waarbij er veel ongelijkheid bestaat tussen meisjes en jongens, vrouwen en mannen. De actiegroep maakte zich hard in de strijd tegen deze ‘dubbele seksuele moraal’ — hetgeen we later zijn gaan aanduiden met ‘seksisme’ — waarmee de Nederlandse samenleving volgens hen doordrenkt was.⁷⁷ Vrijwel alle eerste knalacties van 23 en 24 januari 1970 handelden over deze dubbele seksuele moraal en ongelijke behandeling van vrouwen. Zo is de befaamde ‘bestorming’ van het Instituut Nijenrode in Breukelen (23 januari 1970) uitgevoerd omdat enkel mannen werden toegelaten. Ook de eerder besproken nafluitactie (23 januari 1970), de ontvoering van mannen, het uitdelen van condooms (20 april 1970), de ‘penisactie’ op de Dam (30 april 1970) werden allen gecoördineerd door de Amsterdamse werkgroep ‘Dubbele seksuele moraal’.⁷⁸

---

⁷⁴ Ang, ‘Incident of spektakel?’, 25-31; Bogers, Mannen opzij, vrouwen vooruit?, 40-41.

⁷⁵ De Strijdijzers, *Feminisme in de media-mangel* (Amsterdam 1979) 4 en 13.

⁷⁶ Ribberink, ‘Het onbehagen verklaard’, 70; Ribberink, ‘Behaaglijk onbehagen’, 24.

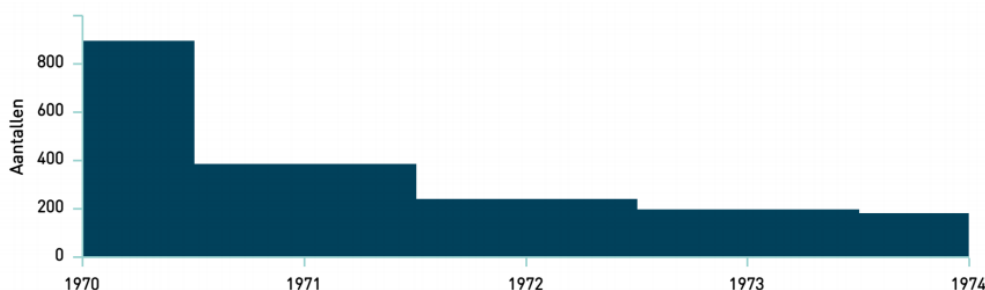
⁷⁷ Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979) 7.

⁷⁸ ‘Dolle Mina tijdbalk’, <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/feminisme-20e-eeuw/dolle-mina-tijdbalk/> (geraadpleegd 6 juni 2021).

2.2 Mediabeeldvorming en persstrategie

Binnen de periode 1 januari 1970 t/m 31 december 1974 publiceerden *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf*, het *Algemeen Dagblad* en *Het Parool* herhaaldelijk over Dolle Mina en haar acties. Een zoekopdracht met enkel het keyword ‘Dolle Mina’ levert dan ook 1893 resultaten op. Een kwantitatieve piek in de berichtgeving werd overduidelijk behaald tussen januari en december 1970 (zie figuur 2). Deze observatie wordt ondersteund door de eerdergenoemde publicaties van Van Zoonen, Ang en Bogers. Zo stelt Van Zoonen bijvoorbeeld dat ‘de aandacht van de pers na het congres (april 1970) dan ook snel afnam’, en Ang dat ‘[...] de ludieke kant van de beweging gaandeweg op de achtergrond raakte. Toen was het snel uit met de vrijage van de media: de pers verloor haar belangstelling.’⁷⁹

Figuur 2. Aantal krantenartikelen aangaande ‘Dolle Mina’ per jaar

Bron: Delpher

Wanneer echter gezocht wordt op ‘Dolle Mina’ in combinatie met ‘dubbele seksuele moraal’ or ‘sexisme’ or ‘seksisme’ or ‘discriminatie’ levert dit binnen de onderzochte dagbladen slechts 87 resultaten op. Dat er binnen het dagbladennieuws anno 1970 relatief weinig over ‘seksisme’ werd gepubliceerd (de termen ‘sexisme’ of ‘seksisme’ an sich leveren in deze periode slechts 24 krantenartikelen op, waarvan zeventien uit 1974 afkomstig zijn) heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de nieuwigheid van de term: pas in 1965 werd de term voor het eerst in (Amerikaanse) wetenschap gebruikt.⁸⁰ Om deze reden werd er in de media, ook binnen Dolle Mina- publicaties, veelal over ‘de discriminatie van de vrouw’ gesproken. Om deze reden is deze bredere term (‘discriminatie’) als keyword gebruikt tijdens de contentanalyse.

Binnen deze berichtgeving genoten een aantal specifieke knipacties, georganiseerd door de werkgroep ‘Dubbele Seksuele Moraal, volgens Bogers aanzienlijke publiciteit. Met name de nafluitacties en de penisactie op de Dam werden volgens de historica uitvoerig besproken in de media.⁸¹

⁷⁹ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 11; Ang, ‘Incident of spektakel?’, 3.

⁸⁰ Mira Rafalowicz, ‘Amerikaanse vrouwen gaan staken’, *Het Parool* (21 augustus 1970); De term is over komen waaian van de Amerikaanse *Women’s Lib Movement* en werd daar in relatie gebracht met racisme. De term ‘sexisme’ werd vanaf 1970 door Joke Kool-Smit in verscheidene feministische publicaties gebruikt.

⁸¹ Bogers, *Mannen opzij, vrouwen vooruit?*, 69.

Opvallend is echter dat de penisactie relatief weinig in de onderzochte dagbladen vernoemd werd. Enkel *de Volkskrant* en *De Telegraaf* lijken op 20 februari een kort artikel te hebben gepubliceerd over het uitdelen van NVSH-condooms aan vrouwelijke leerlingen van de Amsterdamse Huishoudschool.⁸²

Binnen de eerdergenoemde berichtgeving komt het *personalization and trivialization* frame zoals Lind en Salo dit omschreven in hun eerdergenoemde artikel ‘The Framing of Feminists and Feminism’ overduidelijk het meest naar voren. Met name het element ‘*style over substance*’ komt in de content meerdere malen expliciet naar voren. Zo worden ‘triviale’, persoonlijke eigenschappen — zoals huwelijksstatus, kleding en haarkleur — van individuele Mina’s vaak zonder enige relevantie benoemd. Zo wordt een Mina in *De Telegraaf* van 23 april 1970 een ‘lang niet onknap vrouwtje’ genoemd en worden in het *Algemeen Dagblad* van 4 april 1970 de Dolle Mina-gezichten terloops als ‘fraai’ omschreven. Binnen een soortgelijk kader schreef *Parool*-journalist Klaas Peereboom twee maanden eerder in een interview met Nora Rozenbroek en Irene Braakman dat zij:

‘[...] lijken in niets — wat gevreesd kon worden — op de klassieke feministe, zien er leuk uit, maar menen wel heel erg wat ze zeggen.’⁸³

Peereboom zet de twee Mina’s direct tegen het stereotype en ‘gevreesde’ beeld van een feminist af, waarbij tevens impliciet naar voren komt dat de journalist de actiegroep interessant vindt *omdat* zij niet op de ‘klassieke, stereotype feminist’ lijkt. Vanuit dit oogpunt kan gesteld worden dat het eerste doel van Dolle Mina — publiciteit krijgen met hetgeen Van Zoonen ‘aantrekkelijk feminisme’ noemde — gelukt was.

Dergelijke trivialiseringen en stigmatiseringen binnen de berichtgeving omtrent de discriminatie van vrouwen komt enigszins overeen met de mediabeeldvorming van feministen uit andere landen. Tijdens de Spaanse *Vindicación Feminista* verschenen vergelijkbare feministische groepen bijvoorbeeld op een ‘simplistische’ manier in de nieuwsmedia waardoor het beeld van de beweging eenzijdig bleef. Ook al wordt de berichtgeving niet direct aan het *personalization and trivialization* frame gekoppeld, toch stelt de Spaanse mediawetenschapper Ainara Larrondo Ureta dat de mediabeeldvorming de Spaanse Vrouwenbeweging ‘onzichtbaar maakte.’⁸⁴ Ook tijdens de *Women’s Liberation Movement* in Amerika en Groot-Brittannië speelde de pers een aanzienlijke rol in de (on)zichtbaarheid van de vrouwenbeweging, waarbij de Amerikaanse feministen eveneens gepersonaliseerd en getrivialiseerd

---

⁸² ‘Dolle Mina deelt condooms uit’, *De Volkskrant* (20 februari 1970); ‘Dolle Mina’s maken het te dol’, *De Telegraaf* (20 februari 1970).

⁸³ ‘Mina’s dolden hoge heren’, *De Telegraaf* (23 april 1970); Paul Lensink, ‘Congres in Amsterdam met 35 discussiepunten’, *Algemeen Dagblad* (4 april 1970); Klaas Peereboom, ‘Twee strijdsters van Dolle Mina’, *Het Parool* (27 januari 1970).

⁸⁴ Ureta, ‘(In)visibility of feminism in the media’, 71.

werden.⁸⁵ Zo werd een Amerikaanse feministe een *'dreamy, softly sexy style'* toegeschreven, terwijl een ander volgens een journalist haar haren niet zou wassen.⁸⁶

Hetgeen de Dolle Mina-casus echter interessant maakt is het feit dat de actiegroep zich bewust was van deze stereotyperingen en stigmatiseringen door de media. 'Dolle Mina heeft er vanaf het begin sterk de nadruk op gelegd dat het om leuke meiden ging, die er mooi en sexy uitzagen', vertelt Mina Selma Leydesdorff kort na de oprichting. 'We wilden absoluut vermijden dat de buitenwereld ons lelijk, truttig, blauwkouserig zou vinden. Om aandacht te trekken zou het nodig zijn om er goed uit te zien. Als er foto's gemaakt moesten worden, zochten we dan ook de mooiste Dolle Mina's uit. [...] We wilden publiciteit en daar hadden we veel voor over.'⁸⁷

Daarnaast werd er door de Amsterdamse afdeling in 1971 een zogenoemde 'documentatiegroep' opgericht die de nieuwsmedia op de voet behoorde te volgen. De taken, zo wordt tijdens een Amsterdamse stuurgroepvergadering besproken, zouden bestaan uit: 'het verzamelen van knipsels in kranten en tijdschriften over alle zaken die voor Dolle Mina van belang kunnen zijn, het reageren op de ingezonden brievenrubrieken in kranten en tijdschriften, voor zover er dolle mina-zaken in voorkomen [...]'. In 1971, kort na de oprichting, telde de groep acht leden. Zij 'onderhielden' en archiveerden nieuwsartikelen uit een groot aantal Nederlandse kranten en tijdschriften. Naast het feit dat er al kort na oprichting een speciale 'perscommissie' en 'documentatiegroep' in het leven waren geroepen, lijkt de actiegroep op intern niveau vrij gecoördineerd en enigszins streng met de pers om te gaan. Tijdens de landelijke vergadering van 17 en 18 april 1970 werd het congres in Vught besproken, waar ook een persconferentie zou worden gehouden. Er werd besproken dat:

'[...] daarna wordt er een persconferentie gegeven door enkele daarvoor geschikte, gekozen Mina's. Iedere deelnemer wordt verzocht zich t.o.v.. de pers van commentaar te onthouden en de journalisten naar hierboven genoemde groepje door te verwijzen.'⁸⁸

De actiegroep blijkt aldus dus erg expliciet en concreet bezig met het naar buiten brengen van een bepaald imago; alleen de speciaal daarvoor aangewezen Mina's mogen commentaar geven aan de pers. Dit is niet de eerste instantie dat 'gewone' Dolle Mina's de pers onthouden zijn. Tijdens verschillende vergaderingen worden ook specifieke leden — vaak 'Mina's van het eerste uur' — gekozen die de pers te woord zullen staan. Zo was er blijkbaar een speciaal 'interviewgroepje', waar de student Michel Korzec een onderdeel van uitmaakte: 'samen met de 21-jarige studente wiskunde Claudette von Trikt vormt Michel Korzec de interview-sector van Dolle Mina. Zij nemen alle verzoeken

---

⁸⁵ Mendes, 'Framing Feminism', 88-89; Rhode, 'Media Images/ Feminist Issues', 15-17.

⁸⁶ Rhode, 'Media images/ Feminist Issues', 15.

⁸⁷ Van de Loo, *De vrouw beslist*, 83 en 85.

⁸⁸ 'Documentatiegroep Dolle Mina Amsterdam, 16 november 1971', Collectie Dolle Mina, inv.nr. 2, collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

van journalisten voor gesprekken op en verdelen die over andere Dolle Mina's die daarvoor beschikbaar zijn gesteld.⁸⁹ Deze klaarblijkelijke serieuze 'persstrategie' is tekenend voor de bewustheid van de actiegroep.

Naast het *personalization and trivialization frame* komt ook het *agency frame* in enkele instanties sterk naar voren. Zo wordt op de voorpagina van het *NRC Handelsblad* van 9 december 1970 geschreven:

'Nu door het optreden van Man-Vrouw-Maatschappij en even later door Dolle Mina de emancipatie van de vrouw in stroomversnelling is geraakt [...].'⁹⁰

en later in 1972:

'Vrijwel onmiddellijk daarna stortte de hele vrouwenbeweging in. De vrouw nam haar plaats in de keuken weer in [...], totdat daar een paar jaar geleden door het optreden van Dolle Mina enige verandering in begon te komen.'⁹¹

Hoewel de toon en woordkeuze ('enige verandering' en het voorzichtige 'stroomversnelling' nog bedaar zijn), illustreren beide voorbeelden de manier waarop vrij expliciet een bepaalde mate van *agency* aan Dolle Mina werd toegeschreven. Dergelijke nieuwsberichten maken dan ook onderdeel uit van hetgeen Van Zoonen als 'enthousiaste en uitgebreide' mediaberichten rondom Dolle Mina classificeerde.⁹²

---

⁸⁹ 'Rebelse meid parel in klassenstrijd. Dolle Mina via congres naar keiharde actie', *De Volkskrant* (3 april 1970). Desalniettemin worden de 'officiële woordvoerders' niet vaker benoemd door de media en komen op dit vlak juist tegenstrijdige beelden naar voren.

⁹⁰ R. van Kamp, 'Beroep en gezin', *NRC Handelsblad* (9 december 1970).

⁹¹ Joost Smiers, 'Ook socialisten wisten met de vrouw geen raad', *De Volkskrant* (16 september 1972).

⁹² Van Zoonen, 'Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?', 9.

III. Baas in eigen buik

3.1 Maatschappelijke achtergrond

Aan het einde van de jaren zestig was het voor vrouwen enkel mogelijk om een abortusbehandeling te ondergaan op basis van ‘ernstige medische gronden’ waarbij het ‘leven van de moeder in gevaar was’. Het aantal Nederlandse artsen dat abortus op verzoek aanvaardbaar vond, lag dan ook laag: slechts twee procent van hen vond het aanvaardbaar.⁹³ Vanaf het midden van de jaren zestig begon de maatschappelijke discussie omtrent abortus, toen veelal ‘opzettelijke zwangerschapsonderbreking’ of *abortus provocatus* genoemd, in snel tempo toe te nemen.⁹⁴ Het debat intensiveerde, wellicht onder druk van actiegroepen zoals Dolle Mina en Man-Vrouw-Maatschappij naarmate het aantal illegale abortussen (naar ‘voorzichtige’ schatting werden er in 1970 circa. 20.000 illegale abortussen uitgevoerd) sterk toenam.⁹⁵

De legalisering van abortus bij ongewenste zwangerschap was één van de belangrijkste eisen van Dolle Mina. Onder de welbekende leus ‘baas in eigen buik’ voerde de actiegroep een fors aantal acties tegen de abortuswetgeving van de jaren zeventig. In *Wat wil Dolle Mina?* (1979) worden als korte-termijn-eisen o.a. abortus in het ziekenfondspakket en abortus uit het Wetboek van strafrecht beschreven. Vanaf februari 1970 tot oktober 1974 werden er, verspreid over het land, verschillende acties tegen de abortuswetgeving gehouden. Zo werd er op 14 maart 1970 tijdens een vergadering van gynaecologen in Amsterdam de kreet ‘baas in eigen buik’ gelanceerd. Een halfjaar later, in het najaar van 1970, organiseerde Dolle Mina en Man-Vrouw-Maatschappij — hetgeen overigens strikt een ‘samenwerking’ en geen fusie betrof — het nationale, tweedaagse informatiecongres ‘Op de Vrouw af’, waar ook door de NOS uitgebreide reportages over heeft gemaakt.⁹⁶ Hierna heeft de abortusstrijd zich vooral gericht tegen het regeerakkoord van het kabinet Biesheuvel (september 1971) en het wetsvoorstel van de ministers Stuyt en Van Agt (december 1971).⁹⁷

3.2 Mediabeeldvorming en persstrategie

Het publieke debat rondom *abortus provocatus* in Nederland behaalde overduidelijk haar hoogtepunt tijdens de tweede feministische golf (zie figuur 3). Een brede zoekopdracht, niet gespecificeerd op de vijf onderzochte krantentitels, levert dan ook ruim 40.000 krantenartikelen op.

---

⁹³ Van der Klein en Wieringa, *Alles kon anders*, 73.

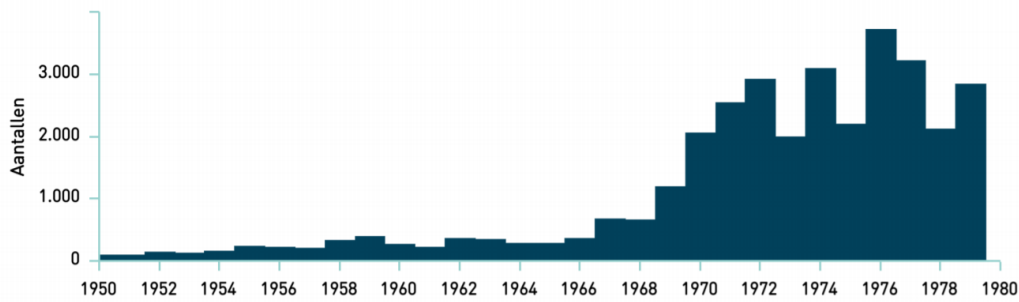
⁹⁴ Ribberink, ‘Behaaglijk onbehagen’, 73; Joyce Outshoorn, ‘De opleving van de abortusstrijd in Nederland sinds de zestiger jaren’, *Groniek* (1978) 29-32, aldaar 29-30.

⁹⁵ Louis Sinner, ‘De illegale abortus neemt toe’, *Algemeen Dagblad* (7 februari 1970).

⁹⁶ Henriette Lodeizen, ‘Maandag en dinsdag op de vrouw af!’, *Het Parool* (6 november 1970).

⁹⁷ Dolle Mina, *Overzicht van vijf jaar abortusstrijd* (Amsterdam 1975) 4.

Figuur 3. Aantal krantenartikelen aangaande 'abortus' per jaar, 1950-1980

Bron: Delpher

Wanneer echter wél wordt gespecificeerd op de vijf krantentitels, de onderzoeksperiode (1 januari 1970 t/m 31 december 1974) en de *keywords* 'Dolle mina', 'abortus', 'abortusactie' en 'abortuswet', levert dit 207 resultaten op. De berichtgeving over Dolle Mina en haar abortusacties behaalde overduidelijk een piek tussen januari-december 1970: circa. 59% (44 van de 75) van de bestudeerde artikelen voor dit hoofdstuk is afkomstig uit 1970 (zie inleiding). Na 1970, toen ook de relatief grootschalige abortusacties afvlakten, lijkt de belangstelling van de pers aldus reeds kleiner.

Uitzonderingen op deze afvlakking zijn wellicht de overhandiging van een 'abortuskruis' aan kardinaal Albrink (februari 1972), de informatieve huifkartocht door Nederland (april-mei 1972) en het overleg met minister-president Den Uyl (september 1974).⁹⁸ Deze gebeurtenissen worden wél door bijna alle onderzochte dagbladen omschreven. De berichtgeving omtrent de Dolle Mina-abortusstrijd lijkt op het eerste gezicht niet erg uitgebreid. Er wordt desondanks relatief veel over de concrete abortuseisen van de actiegroep bericht, in vrijwel alle dagbladen. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat de discussie omtrent de legalisering van abortus erg onder de Nederlandse bevolking heerste. Dolle Mina werd, als actiegroep die zich expliciet uitsprak tegenover de toenmalige abortuswetgeving, in tal van dagbladen aldus veelal kort en binnen een bredere abortusdiscussie aangehaald.

Net als in het voorgaande hoofdstuk komt het *personalization and trivialization frame* en het bijpassende element '*style over substance*' binnen de berichtgeving het meest frequent naar voren. In een bericht van *De Telegraaf* van 27 januari 1970, tijdens de 'eerste schokgolf' van Dolle Mina-acties, worden enkele Mina's 'struise vrouwpersonen' genoemd. Verslaggever Wim Koevoets schrijft over de 'nafluitacties' met wat lijkt op enig cynisme:

⁹⁸ O.a. 'Kardinaal krijgt abortuskruis, *De Volkskrant* (12 februari 1972); 'Dolle Mina's bieden Alfrink 'kruis' aan', *Algemeen Dagblad* (12 februari 1972); 'Dolle Mina op tournee', *NRC Handelsblad* (14 april 1972); 'Vrouwen pleiten bij van den Uyl', *Algemeen Dagblad* (5 september 1974).

‘De Amsterdammers lachten zich dood. De zoveelste Mokumse demonstratie. Alles kan ook in de hoofdstad. [...] Als zij door de stad loopt enigszins oogt dreigt zij nagefloten te worden door ongure, op zonde beluste types met oneerbare voorstellen.’⁹⁹

Eenzelfde trivialisering komt naar voren in een kleiner artikel van *Het Parool*. Op 28 februari 1970 wordt Klara, een spreekster tijdens een openbare bijeenkomst in Rotterdam, ‘een gespierde Dolle Mina’ genoemd.¹⁰⁰ Ook in ‘diepte-interviews’ komt *style over substance* naar voren. In *De Telegraaf* van 28 maart 1970 staat op pagina 23 (!) een interview met ‘Dolle mina van het eerste uur’ Rita Hendriks, geschreven door journaliste Conny Sluysman. In de eerste alinea schrijft Sluysman dat ‘zij heeft gerebelleerd, deze Rita Hendriks, met haar ene blonde vlecht op de rug, haar bruine minijurk, haar bruine fantasie-pantynylons.’¹⁰¹ Dergelijke uiterlijke kenmerken worden veelvuldig besproken, in vrijwel ieder onderzocht dagblad. Deze observatie komt overeen met de reeds genoemde werken van Lind en Salo, Bogers en Van Zoonen. Bogers stelt bijvoorbeeld dat ‘door de pers stelselmatig de socialistische inhoud van Dolle Mina werd verzwegen.’¹⁰²

Het gros van de Dolle Mina’s was zich hier echter extreem bewust van. Dit blijkt niet alleen uit het krantenmateriaal, maar ook tijdens vergaderingen van (Amsterdamse) stuurgroepen werd het imago en de stigmatisering van de actiegroep meermaals besproken. Tijdens de Amsterdamse stuurgroepvergadering van 9 mei 1972 werd er bijvoorbeeld volop gesproken over het Dolle Mina-imago in de nieuwsmedia. Er werd gesteld dat Dolle mina in een ongunstig daglicht heeft gestaan in ‘o.a. het Parool’. Vrijwel daarna werd, alsof rectificatie de logische vervolgstap is, de vraag opgeroepen: ‘moeten we dan niet de Groene Amsterdammer benaderen voor een vervol ginterview?’¹⁰³

Naast het feit dat de actiegroep de Nederlandse nieuwsmedia op de voet leek te volgen, werden de Nederlandse dagbladen door Dolle Mina actief gebruikt om hun imago te verbeteren of recht te zetten. Zo schreef Huub Philippens, ‘Dolle Mina-man van het eerste uur’, een brief aan *NRC Handelsblad* op 23 oktober 1970 waarin hij een eerder gepubliceerd stuk rectificeert. Hij schrijft over de actiedagen ‘Op de vrouw af’:

‘De schrijver [van het reeds geplaatste stuk] maakt hierin een denkfout. De actie ‘Op de vrouw af’ is beperkt van opzet. [...] Het is daarom unfair om de discriminatiebeurs van NVV te vergelijken met deze landelijke actie en daaruit gevolgtrekkingen te maken.’¹⁰⁴

---

⁹⁹ Wim Koevoets, ‘Dolle Mina slaat toe’, *De Telegraaf* (27 januari 1970).

¹⁰⁰ Theo de Jong, ‘Rotterdam moet nog even wachten op sekscentrum’, *Het Parool* (28 februari 1970).

¹⁰¹ Conny Sluysmans, ‘Dolle Mina, wat nu?’, *De Telegraaf* (28 maart 1970).

¹⁰² Bogers, Mannen opzij, vrouwen vooruit?, 43.

¹⁰³ ‘Algemene stuurgroepvergadering 9 mei 1972’, Collectie Dolle Mina, inv.nr. 1, collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

¹⁰⁴ Huub Philippens, ‘Brieven. Op de vrouw af’, *NRC Handelsblad* (23 oktober 1970).

Bijna twee jaar later, in mei 1972, reageren twee Dolle Mina's op soortgelijke manier fel op een eerder gepubliceerd artikel omtrent de abortuseisen van de actiegroep. Dine Royé-Schaap en Ineke Faberij de Jonge schrijven als reactie aan ene heer Vis:

‘De kreet Baas in eigen buik brengt de heer Vis in verband met een materialistisch wereldbeeld. Wij (Dolle mina) denken dat hij bedoelt: “even een abortus halen.” [...] Met onze kreet bedoelen wij dat de vrouw in overleg met haar man een beslissing moet kunnen maken en niet artsen of andere deskundigen (natuurlijk kan een arts weigeren deze beslissing uit te voeren).’¹⁰⁵

Naast het *personalization and trivialization* frame komt zowel het *goals frame* als het *agency frame* frequent naar voren. Het *goals frame* hangt sterk samen met het *personalization and trivialization* frame: wanneer de nieuwsmedia meer aandacht schenken aan persoonlijke kenmerken zoals uiterlijk of huwelijksstatus van individuele feministen, valt het actieprogramma al snel op de achtergrond.¹⁰⁶ Hetzelfde blijkt in zekere zin te gelden voor de berichtgeving omtrent de abortuseisen van Dolle Mina. Desalniettemin, en wellicht in tegenstelling tot de omschrijving van Lind en Salo, valt op dat de kortetermijn-doelen omtrent abortus zeker wel inhoudelijk in dagbladen worden uiteengezet. Ook al is het wellicht in verkapte vorm, toch werden, vooral in een later stadium, de abortusacties van de actiegroep niet gereduceerd tot enkel ‘ludieke protesten’. Zo wordt in een artikel van het *Algemeen Dagblad* van 2 oktober 1970 binnen een apart kader een puntsgewijze opsomming gegeven van Dolle Mina-eisen tijdens de nationale informatiecongres ‘Op de vrouw af’. Onder het kopje ‘wensen’ schrijft journalist Paul Lensink:

‘In alle plaatsen waar actiecentra worden ingericht wil de stichting ‘Op de vrouw af’ samen met de huisvrouwen het volgende verlanglijstje realiseren: [...]’¹⁰⁷

Ook al gebruikt Lensink in dit voorbeeld een enigszins denigrerende term (‘verlanglijstje’) wanneer hij schrijft over de besproken *goals* tijdens ‘Op de vrouw af’, toch worden vrijwel alle eisen één-voor-één inhoudelijk genoemd.¹⁰⁸

Ook tijdens deze landelijke actiedagen, waarbij legalisering van abortus een groot gespreksonderwerp was, werd door Dolle Mina actief de pers ingelicht. Tijdens de algemene stuurgroepvergadering van september 1970 werd door een aanwezige bijvoorbeeld geopperd dat de communicatiemedia nu onverhinderd bereikt zou kunnen worden. Ze stelde: ‘nu opent zich de mogelijkheid om alle belanghebbenden te bereiken die tot dusver voor ons onbereikbaar bleven. Op de algemene vergadering van 7 oktober a.s. wordt hier nog nader op ingegaan. Suggesties over radio en tv

---

¹⁰⁵ Dine Royé-Schaap en Ineke Faberij de Jonge, ‘Brieven. Zedenmeesters’, *NRC Handelsblad* (2 mei 1972).

¹⁰⁶ Lind en Salo, ‘The Framing of Feminists’, 219-220.

¹⁰⁷ Paul Lensink, ‘Vrouwen staan weer op’, *Het Algemeen Dagblad* (2 oktober 1970).

¹⁰⁸ Van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?*, 161-162. De meeste kranten nemen, met name tijdens de eerste acties in januari 1970, het lijstje met eisen ongewijzigd over.

alsmede nadere informaties bij Henny de Swaan [perscommissie].¹⁰⁹ Zoals in het voorgaande hoofdstuk tevens naar voren is gekomen, werd de Nederlandse pers door Dolle Mina aldus veelvuldig benaderd. Er werden niet enkel ingezonden brieven naar dagbladen verstuurd, ook werden er vaak algemene persberichten vanuit de Mina's naar het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) gestuurd.¹¹⁰ Tijdens de landelijke coördinatievergadering in Utrecht van 15 januari 1972 werd er bijvoorbeeld gesteld dat 'Dolle Mina in Den Haag een commentaar op de politie-inval in een abortuskliniek naar de kranten en het ANP heeft gestuurd.'¹¹¹ Dergelijke voorbeelden illustreren de manier waarop de actiegroep de Nederlandse nieuwsmedia actief gebruikte voor de 'juiste' nationale bekendheid, met name betreffende een 'precair' en omstreden onderwerp zoals de legalisering van abortus.

---

¹⁰⁹ 'Algemene vergadering september 1970', Collectie Dolle Mina, inv.nr. 1, collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

¹¹⁰ Zie hiervoor bijvoorbeeld: 'Vrouwen posten etmaal voor gelijk loon', *De Volkskrant* (29 juni 1973); 'Dolle Mina houdt in Arnhem congres', *Het Parool* (7 maart 1970); 'Artsen krijgen boekje over abortus. 'Dolle Mina klaagt aan'', *Algemeen Dagblad* (15 november 1970); 'Ruim 700 deelnemers protestmars nieuwe abortuswet', *Het Parool* (24 januari 1972).

¹¹¹ 'Algemene vergadering september 1970', Collectie Dolle Mina, inv.nr. 1, collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

IV. Werkende Wijven

4.1 Maatschappelijke achtergrond

Zoals in de voorgaande hoofdstukken reeds naar voren is gekomen, maakte de Nederlandse vrouw slechts een klein onderdeel van de ‘werkende mannenwereld uit’. De man was kostwinner, de vrouw huisvrouw en moeder: in 1960 maakten vrouwen dan ook slechts 4,7% van de totale Nederlandse beroepsbevolking uit.¹¹² De discriminatie van de getrouwde vrouw die buitenshuis arbeid wilde verrichten, was aanzienlijk: vrouwen moesten o.a. toestemming van hun man krijgen om een arbeidscontract aan te gaan en vrouwen werden ontslagen zodra zij een kind kregen.¹¹³ Naarmate de verzorgingsstaat en het aandeel hoogopgeleide vrouwen steeg, begon het publieke debat rondom de vrouwelijke arbeidsparticipatie echter toe te nemen. Zo kwamen in maart 1973 de vrouwelijke werknemers van een ritssluitingsfabriek in Winschoten in opspraak over het feit dat hun mannelijke collega’s meer betaald kregen. Zowel Dolle Mina als Man-Vrouw-Maatschappij verklaarden zichzelf solidair met deze ‘Optilon-vrouwen’.¹¹⁴

Dolle Mina sprak zich vanaf haar eerste acties in januari 1970 uit tegen bovengenoemde discriminatie van de werkende vrouw. In 1971 formuleerde de actiegroep haar ‘eisen betreffende de arbeidssituatie van de Nederlandse vrouw’, waaronder het recht op gelijk loon en gelijke arbeid, geen ontslag voor getrouwde vrouwen en geen discriminatie bij sollicitatie. De meest grootschalige actie van de feministes betreffende dit onderwerp betrof ongetwijfeld een actie van Dolle Mina Den Haag, het ‘Werkende-wijvenplan’ (zie afbeelding 2), hetgeen werd gelanceerd op 1 mei 1973. Middels deze landelijke actie zou Dolle Mina één jaar lang (mei 1973-mei 1974) iedere twee maanden een ander aspect van arbeidsdiscriminatie jegens vrouwen bespreken. Zo zijn gelijk loon voor gelijke arbeid, volwaardig parttime werk en gelijke kansen in opleiding en beroep allen de revue gepasseerd.¹¹⁵ De actie resulteerde o.a. in de aanstelling van Meta van Beek — géén Dolle Mina, maar wel een bekende vrouwenactiviste — als ‘ombudsvrouw’. Van Beek werd aangesteld door Stichting Ombudsvrouw (opgericht in 1973) en Dolle Mina en gaf vanaf begin september 1973 advies aan vrouwen die tegen problemen aanlopen in werk.¹¹⁶

---

¹¹² Joyce Outshoorn, ‘Half werk’, 36; Dirk Damsma, ‘De jaren 1945-1960’, 44.

¹¹³ Olsthoorn, ‘Half werk’, 39

¹¹⁴ Ibidem, 47; ‘Optillon-vrouwen willen gelijk loon’, *Het Parool* (2 april 1973); Van de Loo, *De vrouw beslist*, 95.

¹¹⁵ ‘Ombudsvrouw voor werkende wijven’, *NRC Handelsblad* (28 april 1973).

¹¹⁶ Ibidem; Fleur D’Aulnis, ‘Ombudsvrouw hoopt op stroom van brieven’, *NRC Handelsblad* (23 februari 1974); Actie Werkende Wijven. Ombudsvrouw helpt bij onderbetaling’, *De Volkskrant* (9 augustus 1973).

4.2 Mediabeeldvorming en persstrategie

Vergeleken met het ‘provocatieve’ abortusvraagstuk lijkt de publieke discussie omtrent de vrouwelijke arbeidsparticipatie laag te liggen. De leus ‘Baas in eigen buik’ is dan ook ongetwijfeld de meest bekende uitspraak van de tweede feministische golf.¹¹⁷ Desalniettemin haalt de (discriminerende) arbeidssituatie van vrouwen herhaaldelijk de kranten. Een zoekpoging op ‘Dolle Mina’ in combinatie met de *keywords* ‘werkende wijven’, ‘arbeid’ en ‘loon’ levert 162 resultaten op, waarvan er 37 relevant voor de analyse bleken. Interessant is echter dat het gros van de bestudeerde berichtgeving (circa. 35% of 13 van de 37 artikelen) in 1973 is gepubliceerd, in tegenstelling tot zowel de berichtgeving omtrent de ‘dubbele seksuele moraal’ als de legalisering van abortus. Deze observatie valt te verklaren aan de hand van het eerder genoemde Werkende wijven-plan. De lancering van deze grootschalige actie in mei 1973 werd door vrijwel alle onderzochte dagbladen relatief uitgebreid besproken. Met name kwaliteitskranten *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant* lijken, vergeleken met *Het Parool*, *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad*, veel over het Werkende wijven-plan te berichten: 9 van de 13 ($\approx 70\%$) krantenartikelen betreffende zowel het Werkende-wijvenplan als ombudsvrouw Meta van Beek zijn afkomstig van *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*.

---

¹¹⁷ Outshoorn, ‘Half werk’, 44.

Daarnaast is het opvallend dat, net als binnen de berichtgeving omtrent het abortusvraagstuk, Dolle Mina veelal wordt *aangehaald* binnen de bredere maatschappelijke discussie. Ter gevolg is een groot aandeel van de content niet uitgebreid en handelt het niet specifiek over het actieprogramma van Dolle Mina. Voorbeelden hiervan zijn de Optilon-staking (maart 1973) en de aanstelling van Meta van Beek (september 1973) als ombudsvrouw.¹¹⁸ Over het algemeen lijken de zes frames aldus minder aanwezig te zijn binnen de berichtgeving over de arbeidssituatie van de vrouw dan de voorgaande thema's. Desalniettemin zijn enkele instanties van het *personalization and trivialization frame* en *goals frame* aanwezig. Zo wordt het Werkende-Wijven-actieprogramma van Dolle Mina in *De Telegraaf* van 6 juni 1973 enigszins opgesomd: 'Dolle Mina Den Haag voert momenteel de actie 'Werkende-Wijven', die streeft naar gelijk loon, volwaardig parttime werk, geen discriminerende belastingmaatregelen en crèches.'¹¹⁹ Ook in *de Volkskrant* van 1971 worden concrete Dolle Mina-eisen besproken op het gebied van parttime-arbeid. De journalist schrijft dat:

'Enkele concrete wensen die Dolle Mina als onderdeel van deze maatschappijvisie wil realiseren zijn dat de werkgevers hun organisatie zodanig veranderen dat de parttime arbeid voor man en vrouw en op alle niveaus mogelijk wordt [...].'¹²⁰

Naast de voorbeelden van het bovengenoemde *goals frame* worden Dolle Mina's in enkele instanties enigszins gedemoniseerd. Zo schrijft journaliste Lisette Lewin in *NRC Handelsblad* van 14 oktober 1972 onder de sprekende titel 'lustobject'

'Emancipeersters staren zich volgens mij blind op het aantal kamer-directie leden van het vrouwelijke geslacht. Het gaat vooral om gelijk loon voor hetzelfde werk [...] Feministes maken zich niet populair.

[...] Ik zie nog bij een schoonheidswedstrijd een bedeesd fotomodel of danseresje betraand terugdeinzen terwijl een dikke Dolle Mina haar toekrijste "je bent een lustobject!" Zelf kwam ze absoluut niet in aanmerking voor die kwalificatie.'¹²¹

Door de toon en het woordgebruik (o.a. 'toekrijste') wordt de Dolle Mina in negatief daglicht geplaatst. Het feit dat Lewin in deze instantie de feministe omschrijft als een 'dikke' vrouw versterkt het trivialiserende effect van het krantenbericht.

Eveneens opvallend zijn een aantal krantenartikelen die schijnbaar deel uitmaken van een replek tussen Dolle Mina Loes Biennemann en *Volkskrant*-columniste Tessel Pollmann betreffende de arbeidseisen van Dolle Mina. Op 3 maart 1971 schrijft Pollmann in *de Volkskrant* een recensie van de

---

¹¹⁸ Onder andere: 'Optillon-vrouwen willen gelijk loon', *Het Parool* (2 april 1973); Fleur D'Aulnis, 'Ombudsvrouw hoopt op stroom van brieven', *NRC Handelsblad* (23 februari 1974); 'Vrouwen willen gelijke beloning', *Algemeen Dagblad* (9 augustus 1973); Hans Vugt, 'Een ombudsvrouw voor 'werkende wijven'', *NRC Handelsblad* (18 mei 1973).

¹¹⁹ 'Vrouwen die vechten voor vrijheid', *De Telegraaf* (6 juni 1973).

¹²⁰ 'Dolle Mina wil uitbreiding part-time arbeid', *De Volkskrant* (3 juli 1971).

¹²¹ Lisette Lewin, 'Lustobject', *NRC Handelsblad* (14 oktober 1972).

Amerikaanse literatuur over de vrouwenemancipatie. Ten einde van haar artikel is de journaliste vluchtig kritisch over Dolle Mina en haar programma anno maart 1971. Over de inhoudelijke eisen van de actiegroep schrijft Pollmann dan ook:

‘Tegelijk komt bij mij de vraag of Dolle Mina zich langzamerhand niet teveel heeft laten inpakken door Links Nederland. [...] over emancipatie heeft ze het te zelden meer.’¹²²

Ondanks het feit dat Pollmann verder geen inhoudelijke kritiek op het actieprogramma van Dolle Mina levert, reageert Biennemann tien dagen later stellig in *de Volkskrant*:

‘Het is jammer dat juist Tess Pollmann, die in haar stukjes toch meestal de indruk geeft dat ze het aardig door heeft, in haar stuk dingen stelt die niet juist zijn. [...] Als een emancipatiebeweging zich alleen maar zou bezig houden met het verkrijgen van legalisering van abortus, subsidie voor crèches, gelijk loon voor gelijke arbeid [...], zou ze dezelfde vergissing begaan als de suffragettes indertijd.

Om precies diezelfde reden heeft Dolle Mina zich altijd links opgesteld [...].’¹²³

Dergelijke actieve ‘rectificaties’, zowel op het gebied van de vrouwelijke arbeidsparticipatie als de legalisering van abortus en dubbele seksuele moraal, lijken vast onderdeel te zijn van de Dolle Mina-persstrategie. Bovenstaand voorbeeld is, zoals reeds duidelijk is geworden, echter niet de enige instantie dat de pers in de gaten werd gehouden. Zo werd in de stuurgroepvergadering van 5 november 1973 onder het kopje ‘Werkende Wijven’ gesteld dat ‘n.a.v. artikelen in de Trouw en Vrij Nederland er punten zijn gevonden waarop acties gericht kunnen worden.’¹²⁴ Het feit dat in deze instantie de nieuwsmedia als direct aanknopingspunt lijkt te worden gebruikt voor vervolgacties binnen het Werkende-wijvenplan benadrukt het feit dat Dolle Mina bewust en expliciet mediabewust was.

---

¹²² Tessel Pollmann, ‘Emancipatie van vrouw zorgt voor hausse in de literatuur’, *De Volkskrant* (3 maart 1971).

¹²³ Loes Biennemann, ‘Inpakken door links’, *De Volkskrant* (13 maart 1971).

¹²⁴ ‘Algemene vergadering 5 november 1973’, Collectie Dolle Mina, inv.nr. 60, ‘Axi-bulletin. Mededelingenblad van Dolle Mina Amsterdam, met agenda’s en notulen van landelijke vergaderingen, 1970-1977’, Collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV)*, in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

V. Conclusie

Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van een kwalitatieve framing-analyse om de manier waarop Dolle Mina in *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf*, het *Algemeen Dagblad* en *Het Parool* tussen 1970 en 1974 gerepresenteerd werd, te onderzoeken. Hierbij is er gebruik gemaakt van de zes frames — *the demonization frame*, *the personalization and trivialization frame*, *the goals frame*, *the victimization frame*, *the agency frame* en *the site of struggle frame* — zoals deze werden besproken in het artikel ‘The Framing of Feminists and Feminism in News and Public Affair Programs in U.S. Electronic Media’ door Rebecca Lind en Colleen Salo. Er zijn in totaal 152 krantenartikelen onderzocht, waarvan het gros (≈52%) tussen januari en december 1970 gepubliceerd is. Aansluitend hierop is de actieve en bewuste ‘persstrategie’ van de actiegroep onderzocht door gebruik te maken van het Dolle Mina-archief binnen Atria, het kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis.

Tijdens haar beginjaren bezat Dolle Mina overduidelijk een sterke nieuwswaarde: de ludieke acties, uitgevoerd door de ‘mooiste meisjes’ van de groep, trokken nationale en internationale aandacht. De actiegroep was dan ook, vergeleken met de serieuzere Man-Vrouw-Maatschappij, een van de enige ludieke en op het eerste gezicht schijnbaar ‘luchtige’ feministische actiegroepen tijdens de tweede feministische golf in Nederland. Het feit dat de leden van Dolle Mina door de Nederlandse nieuwsmedia niet werden geclassificeerd als ‘klassieke’ feministen vormt dan ook een groot onderdeel van de welwilligheid van de pers. Dolle Mina ontsnapte op deze manier de stigmatisering van feminisme in de media. Desondanks lijken een aantal stereotyperende *frames*, zoals beschreven door Lind en Salo, ook voor Dolle Mina op te gaan. Met name het *personalization and trivialization frame* met het daaraan gekoppelde element ‘style over substance’ komen regelmatig (21 aantal keer) naar voren in de bestudeerde berichtgeving. Door aandacht te besteden aan triviale en aldus weinig relevante eigenschappen van individuele feministes ondermijnen de nieuwsmedia stelselmatig de socialistische ideologie van de actiegroep. Daarnaast komen, ook al is het aanzienlijk minder dan het voorgenoemde frame, het *agency frame* (18 aantal keer) en het *goals frame* (15 aantal keer) herhaaldelijk naar voren. Het feit dat de socialistische aard en het actieprogramma van de actiegroep aanzienlijk minder in de media besproken worden, hetgeen centraal staat in het goals frame, staat sterk in relatie tot ‘style over substance’.

Een sociale beweging heeft goede publiciteit nodig en hier was Dolle Mina uiterst bewust van. Vanaf hun eerste knipacties in januari 1970 wilden de actiegroep actief ‘aantrekkelijk feminisme’ uitstralen en waren, zo blijkt uit zowel de krantenartikelen als het archiefmateriaal, erg bezig met een het uitstralen van het ‘juiste’ imago in de pers: zij riepen o.a. een interne ‘documentatiegroep’ in het leven, benaderden de pers voor vrijwel iedere actie en volgden eigen publiciteit op de voet. Deze bewustheid lijkt samen te hangen met de aard en het maatschappelijke speelveld van de actiegroep. Dolle Mina bestond voornamelijk uit jonge, hoogopgeleide en ongehuwde vrouwen. Het is aannemelijk

dat het hoogopgeleide karakter van de actiegroep ervoor heeft gezorgd dat zij zich niet alleen bewust waren van het feit dat hun feministische voorgangers systematisch *geframed* werden, maar op de hoogte waren van de macht die de nieuwsmedia bezitten. Hierbij heeft ook de provobeweging van de jaren zestig als concreet voorbeeld gediend voor het actievoeren middels publiciteitsstunts en ludieke acties. Met deze ‘bagage’ betrad Dolle Mina de Nederlandse samenleving in de jaren zeventig, een periode die in toenemende mate werd getypeerd door maatschappijkritiek en ontzuiling — ook in de journalistieke beroepsgroep. Ook al betreft het wellicht een genuanceerder gevolg, kan er toch gesteld worden dat de ‘positieve’ tendens binnen de berichtgeving over de vrouwenbeweging in relatie staat tot deze maatschappelijke ontwikkelingen.

Door deze wisselwerking met de nieuwsmedia is de publieke identiteit van een groot onderdeel van de Nederlandse vrouwenbeweging tot stand gekomen. Dolle Mina werd door de media gemaakt, zoals Irma Bogers reeds schreef, maar *maakte* op haar beurt ook de media. Met ‘aantrekkelijk feminisme’ speelden de Mina’s in op de sensatiezucht van de mannelijke journalisten en zorgden ervoor dat zij niet werden geclassificeerd als ‘klassieke feministen.’ De algemene ‘macht van de media’ blijkt binnen deze casus desalniettemin groot, hetgeen tegelijk de relevantie van het onderwerp versterkt: de media geeft vorm aan sociale problemen — door het *framen* van bepaalde thema’s zoals feminisme en de tweede feministische golf — waarmee sociale constructies van politieke bewegingen tot stand komen. De media, waaronder de Nederlandse dagbladen, bezitten aldus macht om de publieke opinie te beïnvloeden.

De representaties van feminisme en feministen binnen de nieuwsmedia is aldus niet enkel een historisch relevant onderwerp, het is tevens een maatschappelijk actueel thema. Binnen het hernieuwde feminisme van de ‘vierde feministische golf’ (vanaf circa 2012) zijn stereotyperingen en stigmatiseringen nog altijd aanwezig in de media. Een relatief klein onderzoek zoals dit levert bijvoorbeeld al meerdere, onbeantwoorde vervolgvragen op: hoe reageerden andere feministische actiegroepen op het publieke ‘aantrekkelijk feminisme’ van Dolle Mina? Vallen er verschillen op betreffende de beeldvorming tussen mannelijke en vrouwelijke journalisten? En, wellicht het meest interessant, hoe kunnen feministen zoals Dolle Mina hun inhoudelijke stem ‘claimen’ binnen een medialandschap dat feminisme structureel trivialeert? Dergelijke vragen geven een voorzichtige aanzet tot vervolgonderzoek, waarbij een *cross-over* tussen verschillende wetenschapsdisciplines — zoals *Women’s studies* en *Media studies* — een aanzienlijke meerwaarde kan hebben. De historische benadering van feminisme gecombineerd met de media-analyse die in dit kleinschalige onderzoek centraal staat, kan hierbij als voorbeeld dienen.

Bibliografie

Primair bronmateriaal

Archiefmateriaal

Collectie Dolle Mina, inv.nr. 1, 'Convocaties, notulen en andere vergaderstukken van de landelijke coördinatievergaderingen en stuurgroepvergaderingen. 1970-1972', collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

Collectie Dolle Mina, inv.nr. 2, 'Notulen van vergaderingen van de coördinatiegroep, met bijlagen, van diverse actiegroepen, van algemene vergaderingen en ledenlijsten', collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

Collectie Dolle Mina, inv.nr. 60, 'Axi-bulletin. Mededelingenblad van Dolle Mina Amsterdam, met agenda's en notulen van landelijke vergaderingen, 1970-1977', Collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV), in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

Collectie Dolle Mina, inv.nr. 68, 'Knipsels houdende interviews met Dolle Mina's. 1970-1972', collectie *Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging* (IAV) in Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis.

Krantenartikelen

Henk Ruigrok, '1975 ligt klaar voor de vrouw', *Algemeen Dagblad* (31 december 1974).

'Vrouwenprotest tegen abortusbeleid', *De Telegraaf* (24 december 1974).

J. A. A. Van Doorn, 'Werkgelegenheid of werkverschaffing?', *NRC Handelsblad* (7 december 1974).

Wout Smit, 'Plattelandsvrouwen in actie tegen ministers', *Algemeen Dagblad* (26 oktober 1974).

Dave Heins, '1975: festival van de vrouw', *Algemeen Dagblad* (19 oktober 1974).

'Vrouwen tegen Vrouw als vrouw', *NRC Handelsblad* (21 september 1974).

‘Vrouwen pleiten bij van den Uyl’, *Algemeen Dagblad* (5 september 1974).

‘Dolle Mina’s bij den Uyl’, *De Volkskrant* (5 september 1974).

‘Jean Royer de Martelaar’, *Algemeen Dagblad* (3 mei 1974).

‘Rebelse meiden vragen gehoor’, *De Volkskrant* (2 mei 1974).

Fleur D’Aulnis, ‘Ombudsvrouw hoopt op stroom van brieven’, *NRC Handelsblad* (23 februari 1974).

Henk Broekhuis, ‘Twee aardige dames II’, *NRC Handelsblad* (29 december 1973).

‘Ned. Vrouwen Beweging contra Dolle Mina c.s.’, *NRC Handelsblad* (6 september 1973).

‘Eerste ombudsvrouw’, *De Telegraaf* (18 augustus 1973).

‘Installatie ombudsvrouw’, *Het Parool* (18 augustus 1973).

Actie Werkende Wijven. Ombudsvrouw helpt bij onderbetaling’, *De Volkskrant* (9 augustus 1973).

‘Vrouwen die vechten voor vrijheid’, *De Telegraaf* (6 juni 1973).

‘Vrouwen posten etmaal voor gelijk loon’, *De Volkskrant* (29 mei 1973).

Hans Vugt, ‘Een ombudsvrouw voor ‘werkende wijven’’, *NRC Handelsblad* (18 mei 1973).

‘Mannen geweerd op congres Pratende Vrouwen’, *De Volkskrant* (9 mei 1973).

‘Ministersvrouw blijft bij de kinderen’, *Algemeen Dagblad* (5 mei 1973).

‘Dolle Mina start actie tegen ongelijk loon’, *De Volkskrant* (5 mei 1973).

Emmy van de Overeem, ‘Een ombudsvrouw? Maar dan wel voor allen’, *NRC Handelsblad* (2 mei 1973).

‘Wijvenplan’, *De Volkskrant* (1 mei 1973).

‘Ombudsvrouw voor werkende wijven’, *NRC Handelsblad* (28 april 1973).

Louis Sinner, ‘Geef huisvrouw loon naar werken’, *Algemeen Dagblad* (21 april 1973).

‘Optillon-vrouwen willen gelijk loon’, *Het Parool* (2 april 1973).

Conny Sluysman, ‘Dolle Mina is aan bezinning toe’, *De Telegraaf* (19 februari 1973).

J.W.M. Van Spaandonk, ‘Keukenschort ruilen voor een ketelpak’, *NRC Handelsblad* (8 december 1972).

‘Lustobject’, *NRC Handelsblad* (14 oktober 1972).

Joost Smiers, ‘Ook socialisten wisten met de vrouw geen raad’, *De Volkskrant* (16 september 1972).

‘Slotkruistocht Dolle Mina’s’, *Het Parool* (13 mei 1972).

‘Afsluiting tocht tegen abortuswet’, *Het Parool* (13 mei 1972).

‘Biesheuvel krijgt abortuslogboek’, *De Volkskrant* (13 mei 1972).

‘In Soest eerste tegenslag reis Dolle Mina’s’, *NRC Handelsblad* (8 mei 1972).

‘Brieven. Zedemeesters’, *NRC Handelsblad* (2 mei 1972).

‘Aktierit’, *De Volkskrant* (15 april 1972).

Henriette Lodeizen, ‘Vrouwen, spoedt u naar de rechter voor gelijk loon’, *Het Parool* (5 april 1972).

‘Dolle Mina op tournee’, *NRC Handelsblad* (14 april 1972).

Rob van Kampen, ‘Ministerie stelt gelijke kansen primair’, *NRC Handelsblad* (21 maart 1972).

‘Protestmars tegen nieuwe abortuswet’, *Het Parool* (21 februari 1972).

‘Vrouwen betogen tegen abortuswet’, *De Volkskrant* (21 februari 1972).

‘Dolle Mina’s de straat op tegen nieuwe abortuswet’, *De Telegraaf* (21 februari 1972).

Conny Sluysmans, ‘Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?’, *De Telegraaf* (19 februari 1972).

‘Dolle Mina’, *NRC Handelsblad* (18 februari 1972).

Louis Sinner, ‘Dames in mantelpak’, *Algemeen Dagblad* (17 februari 1972).

‘Kardinaal krijgt abortuskruis’, *De Volkskrant* (12 februari 1972).

‘Dolle Mina’s bieden Alfrink ‘kruis’ aan’, *Algemeen Dagblad* (12 februari 1972).

‘Dolle Mina start actie tegen abortuswet’, *NRC Handelsblad* (11 februari 1972).

‘Uitzendbureau voor parttimers en ouderen’, *NRC Handelsblad* (2 februari 1972).

‘Meer parttimers dan vermoed’, *De Volkskrant* (2 februari 1972).

‘Open brief: Dolle Mina tegen abortuswet’, *De Volkskrant* (21 januari 1972).

‘Dolle Mina gaat leden scholen’, *De Telegraaf* (2 november 1971).

‘Tegenstellingen van Hedy d’Ancona over positie van de vrouw’, *NRC Handelsblad* (23 oktober 1971).

D. Maltha, ‘Wat ministers zich al niet laten aanleunen’, *Algemeen Dagblad* (2 oktober 1971).

‘Dolle Mina in actie’, *NRC Handelsblad* (30 september 1971).

‘Abortuswet vraagt om overtreding’, *De Volkskrant* (30 september 1971).

‘Acties Dolle Mina om abortus te legaliseren’, *NRC Handelsblad* (11 september 1971).

‘Regering: zakelijke uitgavenpolitiek’, *Algemeen Dagblad* (4 augustus 1971).

‘Dolle Mina tegen regeerakkoord’, *NRC Handelsblad* (3 augustus 1971).

‘Bevrijding van vrouw en man’, *De Volkskrant* (17 juli 1971).

‘Dolle Mina’s maken het mij te bont’, *De Telegraaf* (7 juli 1971).

‘Dolle Mina wil uitbreiding part-time arbeid’, *De Volkskrant* (3 juli 1971).

‘Dolle Mina aantal leden te links’, *NRC Handelsblad* (19 april 1971).

‘PSP vertrouwt dat thans de tegenstellingen zijn overbrugd’, *NRC Handelsblad* (16 april 1971).

W. Top, ‘Huisvrouwenvakbond’, *NRC Handelsblad* (6 april 1971).

Loes Biennemann, ‘Inpakken door links’, *De Volkskrant* (13 maart 1971).

Richard Auwerda, ‘Abortusmap’, *De Volkskrant* (3 maart 1971).

‘Dolle Mina’s door eigenaar café uit zaak gejaagd’, *De Volkskrant* (1 februari 1971).

‘Een ‘Dolle Mina’ krijgt haar beeldje’, *Algemeen Dagblad* (30 januari 1971).

‘Prijzen tegen ‘tegenstribbelen tegen emancipatie’, *NRC Handelsblad* (29 januari 1971).

‘Dolle mina viert verjaardag met aantal acties’, *Het Parool* (25 januari 1971).

Ineke Jungschleger, ‘De vrouw wordt goed verkocht’, *NRC Handelsblad* (9 januari 1971).

‘Kritiek Dolle Mina op Mgr. Bluysen’, *De Volkskrant* (24 december 1970).

P. van Doorn, ‘Stimezo’, *Het Parool* (17 december 1970).

R. Van Kamp, ‘Beroep en gezin’, *NRC Handelsblad* (9 december 1970).

‘Problemen gehuwde werkende vrouw ter discussie’, *Het NRC Handelsblad* (28 november 1970).

Emmy van Overeem, ‘Winst fata morgana’, *NRC Handelsblad* (26 november 1970).

Dolle mina ‘klaagt aan’, *Algemeen Dagblad* (25 november 1970).

‘Dolle Mina klaagt aan’, *Het Parool* (19 november 1970).

Ineke Jungschleger, ‘Wat mij vooral bezighoudt is de onderdrukking van de ene mens door de andere’, *NRC Handelsblad* (16 november 1970).

‘Verboden appels toch goed voor 2000 gulden’, *De Volkskrant* (16 november 1970).

‘Op de vrouw af een succes’, *NRC Handelsblad* (14 november 1970).

‘Op de vrouw af’ in hele land goed gestart, *Algemeen Dagblad* (10 november 1970).

‘In huiskamers op de vrouw af’, *NRC Handelsblad* (9 november 1970).

Henriette Lodeizen, ‘Maandag en dinsdag op de vrouw af!’, *Het Parool* (6 november 1970).

‘Op de vrouw af. ‘Ik heb de bestaande orde niet gemaakt’’, *NRC Handelsblad* (6 november 1970).

Wim Verstraaten, ‘Maakt emancipatie de vrouw gelukkiger?’, *De Telegraaf* (5 november 1970).

Conny Sluysmans, ‘Vrouwen weten wat zij willen...’, *De Telegraaf* (5 november 1970).

‘Noodvoorziening’, *NRC Handelsblad* (24 oktober 1970).

‘Dolle Mina’s gaan appels verkopen voor abortuskliniek’, *Het Parool* (24 oktober 1970).

H. Philippens, ‘Brieven. Op de vrouw af’, *NRC Handelsblad* (23 oktober 1970).

‘Abortuskliniek in principe akkoord’, *De Volkskrant* (23 oktober 1970).

Wim Koevoets, ‘Vrouwen hebben rechten’, *De Telegraaf* (16 oktober 1970).

‘Discriminatiebeurs, *De Volkskrant* (16 oktober 1970).

Paul Lensink, ‘Vrouwen staan weer op’, *Algemeen Dagblad* (2 oktober 1970).

‘Dolle Mina’s, *Algemeen Dagblad* (29 september 1970).

Tessel Pollmann, ‘Vrouw met leuk beroep blijft wel werken’, *De Volkskrant* (16 september 1970).

Louis Burgers, ‘Dol’, *Het Parool* (1 augustus 1970).

‘Notities’, *Het Parool* (4 juli 1970).

‘Vrouw krijgt meer ruimte in arbeid’, *Algemeen Dagblad* (30 juni 1970).

Paul Lensink, ‘Vrouw krijgt kwart eeuw om zich waar te maken’, *Algemeen Dagblad* (9 juni 1970).

‘Part-time’, *De Volkskrant* (3 juni 1970).

‘Dolle Mina’s protesteren tegen discriminatie ongehuwde moeder’, *De Volkskrant* (11 mei 1970).

‘Dolle Mina’s op bezoek bij NKV’, *De Volkskrant* (2 mei 1970).

‘Synodiele Mina’s’, *Algemeen Dagblad* (30 april 1970).

‘Dolle Mina’s in de Raj’, *Algemeen Dagblad* (24 april 1970).

‘Mina’s dolden hoge heren’, *De Telegraaf* (23 april 1970).

‘PvdA-fractie kon Mina’s niet aan’, *De Telegraaf* (23 april 1970).

‘Dolle Mina’s in de kinder-kamer’, *Algemeen Dagblad* (23 april 1970).

R.W. Boesjes-Hommes, ‘De vertraagde emancipatie van de vrouw’, *Het Parool* (10 april 1970).

‘Grootmoeder lees Mina’s de les’, *Algemeen Dagblad* (6 april 1970).

Klaas Peereboom, ‘Dolle Mina in retraite’, *Het Parool* (4 april 1970).

Ruud Gortzak, ‘Congres in Amsterdam met 35 discussiepunten’, *Algemeen Dagblad* (4 april 1970).

Ruud Gortzak, ‘Dolle Mina balt haar vuisten’, *Algemeen Dagblad* (4 april 1970).

‘Dolle Mina via congres naar keiharde actie’, *De Volkskrant* (3 april 1970).

Conny Sluysmans, ‘Dolle Mina, wat nu?’, *De Telegraaf* (28 maart 1970).

‘Herdenking van bevrijding op een keerpunt’, *Algemeen Dagblad* (24 maart 1970).

‘Dollen in Arnhem’, *Algemeen Dagblad* (25 maart 1970).

Christine Meyling, ‘Dolle Mina is dol, maar zal zij dol blijven?’, *Het Parool* (19 maart 1970).

‘Dolle mina beplakt woningen van artsen’, *Het Parool* (17 maart 1970).

‘Dolle Mina’s willen ‘baas in eigen buik zijn’’, *Algemeen Dagblad* (16 maart 1970).

‘Dolle Mina’s bij gynaecologen’, *Het Parool* (16 maart 1970).

‘Opmerkelijk’, *De Telegraaf* (10 maart 1970).

‘Dolle Mina’s in Moskou’, *De Telegraaf* (10 april 1970).

‘Dolle Mina-congres’, *De Telegraaf* (7 maart 1970).

‘Rotterdam moet nog even wachten op sekscentrum’, *Het Parool* (28 februari 1970).

‘Schijnemancipatie’, *Het Parool* (24 februari 1970).

‘Dolle Mina reinigt Margrietredactie’, *Het Parool* (21 februari 1970).

‘Dolle Mina’, *Algemeen Dagblad* (21 februari 1970).

‘Dolle Mina deelt condooms uit’, *De Volkskrant* (20 februari 1970).

‘Mannelijke Dolle mina mee naar politiebureau na uitdelen condooms bij huishoudschool Amsterdam’, *Het Parool* (20 februari 1970).

‘Dolle Mina’s maken het te dol’, *De Telegraaf* (20 februari 1970).

‘Dolle Mina’s de politiek in’, *Algemeen Dagblad* (14 februari 1970).

D. Maltha, ‘Ziet hoe het werkt’, *Algemeen Dagblad* (14 februari 1970).

‘In de discussie over abortus wordt de praktijk een beetje vergeten’, *Het Parool* (14 februari 1970).

‘Dolle Mina overviel zaal vol psychiaters’, *De Telegraaf* (9 februari 1970).

‘Psychiaters vóór abortus’, *Algemeen Dagblad* (9 februari 1970).

‘Met Dolle Mina psychiaters vóór abortus’, *De Volkskrant* (9 februari 1970).

‘Dolle Mina in open brief: jullie psychiaters bepraten alles achter onze rug om’, *Het Parool* (7 februari 1970).

Louis Sinner, ‘De illegale abortus neemt toe’, *Algemeen Dagblad* (7 februari 1970).

‘Dolle Mina II’, *Het Parool* (31 januari 1970).

‘Dolle Mina I’, *Het Parool* (31 januari 1970).

Maaïke Braat, ‘Dolle Mina’, *De Volkskrant* (30 januari 1970).

‘Dolle Mina tracht misverkiezing te verstoren’, *Het Parool* (30 januari 1970).

Klaas Peereboom, ‘Twee strijdsters van Dolle Mina’, *Het Parool* (27 januari 1970).

Wim Koevoets, ‘Dolle Mina slaat toe’, *De Telegraaf* (27 januari 1970).

‘Dolle Mina ontvoert mannen’, *De Volkskrant* (26 januari 1970).

‘Dolle Mina op de versiertoe’, *Algemeen Dagblad* (26 januari 1970).

‘Dolle Mina contra Nijenrode’, *Algemeen Dagblad* (24 januari 1970).

‘Dolle Mina vecht voor rechten vrouw’, *De Volkskrant* (24 januari 1970).

‘Dolle Mina in kasteel’, *De Volkskrant* (24 januari 1970).

‘Dolle Mina ten strijden tegen de mannenwereld’, *Het Parool* (24 januari 1970).

Secundair bronmateriaal

Websites

Atria, <https://atria.nl/nieuws-publicaties/feminisme/feminisme-20e-eeuw/dolle-mina-tijdbalk/> (geraadpleegd 21 maart 2021).

Delpher, <https://www.delpher.nl/nl/platform/pages/helpitems?title=wat+is+delpher> (geraadpleegd 21 maart 2021).

Geheugen van Nederland,
<https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view?identifier=IIAV01%3A104000856> (geraadpleegd 4 juni 2021).

Nationaal Archief, <https://www.nationaalarchief.nl/> (geraadpleegd 13 april 2021).

Stimuleringsfonds van de Journalistiek, <https://www.svdj.nl/125-jaar-de-telegraaf-in-cijfers/> (geraadpleegd 6 juni 2021).

Literatuur

Ang. I., ‘Incident of spektakel? Dilemma’s van de feministische media’, *Te Elfder Ure* 39 29:1 (1986) 14-33.

Bakker. P., *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie* (Amsterdam 2014).

Bardoel. J., Wijfjes. H., (red.) *Journalistieke cultuur in Nederland* (Amsterdam 2015).

Beck. D. B., ‘The “F” Word: How the Media Frame Feminism’, *NWSA Journal* 10:1 (1998) 139-153.

Bogers. I., *Mannen opzij, vrouwen vooruit: de geschiedenis van Dolle Mina, 1970-1980* (doctoraalscriptie, Nijmegen, 1983).

- Broersma. M., 'Nooit meer bladeren. Digitale krantenarchieven als bron', *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 14:2 (2012) 29-55.
- Davis. F., *Moving the Mountain. The Women's Movement in America since 1960* (1999).
- Dolle Mina, *Wat wil Dolle Mina?* (Amsterdam 1979).
- Dolle Mina, *Overzicht van vijf jaar abortusstrijd* (Amsterdam 1975).
- Duits, L., Dolle Mythes. *Een frisse factcheck van feminisme toen en nu* (Amsterdam 2017).
- Fineman. M. A., McCluskey. M. T., (eds.), *Feminism, Media and the Law* (Oxford 1997).
- Geerlings. L., "Bra Burners': De Korsetverbranding van Dolle Mina in Trans-Atlantisch Perspectief', *Leidschrift* 30: 2 (2015) 57–58.
- Gill. R., *Gender and the Media* (Cambridge 2007).
- Grever. M., Wijers. C., (red.), *Vrouwen in de twintigste eeuw: de positie van de vrouw in Nederland en de Verenigde Staten van Amerika, 1929-1969* (IJsselstein 1988).
- Hellema. D., *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012).
- Kaiser. A., Wie 'schrijft' nieuws? Een onderzoek naar verschil in arbeidspositie tussen vrouwen en mannen met een diploma van de School voor Journalistiek te Utrecht (Utrecht 1985).
- Kool-Smit. J., 'Onbehagen bij de Vrouw', *De Gids* (1967).
- Lind. R. A., Salo. C., 'The Framing of Feminists and Feminism in News and Public Affair Programs in U.S. Electronic Media', *Journal of Communication* (2002) 211-228.
- Mendes. K., 'Framing Feminism: News Coverage of the Women's Movement in British and American Newspapers, 1968–1982', *Social Movement Studies* 10:01 (2011) 81-98.
- Nicholson. L., *The Second Wave. A Reader in Feminist Theory* (New York 1997).

- Outshoorn. J., 'Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek in Nederland, 1950-1990', *Leidschrift* 17:9 (2002) 35-52.
- Outshoorn.J., 'De opleving van de abortusstrijd in Nederland sinds de zestiger jaren', *Groniek* (1978) 29-32.
- Ribberink. A., 'Behaaglijk Onbehagen. De tegenstrijdige impact van de tweede feministische golf', *Nieuwste Tijd* 1:2 (2001) 21-37.
- Righart, H., *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).
- Snels. B., Thijssen. N., (red.) *De grote kloof. Verhitte politiek in tijden van verwarring* (Amsterdam 2008).
- Strijdijsers. De., *Feminisme en de media-mangel* (Amsterdam 1979).
- Ureta. A. L., '(In)visibility of feminism in the media. The depiction of the second-wave women's movement in Spain', *Feminist Media Studies* 20:1 (2020) 70-85.
- Van Soest. M., '*Meid wat ben ik bewust geworden*'. *Vijfjaar Dolle Mina* (Den Haag 1975).
- Van Zoonen. L., 'Rethinking Women and the News', *European Journal of Communication* 3:1 (1998) 35-53.
- Van Zoonen. L., *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?* *De vrouwenbeweging en de media* (Nijmegen 1991).
- Van Zoonen. L., *Feminist Media Studies* (London 1994).
- Van der Klein. W., Wieringa, S., *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland, 1965-2005* (Amsterdam 2006).
- Van de Loo. V., *De vrouw beslist. De Tweede Feministische Golf in Nederland* (Amsterdam 2005).
- Wijfjes. H., *Journalistiek in Nederland, 1850-2000: beroep, cultuur en organisatie* (Amsterdam 2004).

Wijffes. H., 'Perspectief op persgeschiedenis', *Low Countries Historical Review* 114:2 (1999) 223-235.